

บทที่ 3

ทบทวนวรรณกรรม

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงยึดถือในการประพฤติปฏิบัติ และทรงใช้เป็นหลักในการพัฒนาประเทศมานานกว่า 30 ปี ดังจะเห็นได้จากการทรงงานและพระราชดำรัสในโอกาสต่างๆ อาทิ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2516

การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีพอกินพอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป

(คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550: 22)

จากพระบรมราโชวาทดังกล่าว จะพบว่าสะท้อนแนวทางการพัฒนาประเทศ ว่าต้องอยู่บนพื้นฐานความพอเพียง มีการพัฒนาทีละลำดับขั้นอย่างเป็นขั้นตอนค่อยเป็นค่อยไป ไม่เร็วหรือช้าเกินไป โดยการพัฒนามาฐานรากให้มั่นคงเสียก่อนจึงค่อยพัฒนาสู่ขั้นต่อไป ซึ่งเป็นพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่ยังมีได้มีการกำหนดความหมายและหลักการที่ชัดเจนของเศรษฐกิจพอเพียง จนกระทั่งในปี พ.ศ.2542 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่างๆมาร่วมกัน เพื่อประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้พระราชทานในโอกาสต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงสรุปออกมาเป็นนิยามความหมาย ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เวลาประมาณ 6 เดือน และกราบบังคมทูลผ่านไปยังสำนักพระราชเลขานุการ เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย หลังจากนั้นได้มีหนังสือจากสำนักพระราชเลขานุการ ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน 2542 มีใจความว่า ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไข

พระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตนำนิยามความหมายดังกล่าวไปเผยแพร่ซึ่งนิยามของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

(คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550)

การอธิบายหลักเศรษฐกิจพอเพียงในบทนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ

3.1 ปรัชญาและแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนนี้จะอธิบายค่านิยมและความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการหรือองค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียง และลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 การประยุกต์หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนนี้จะเป็นการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในภาคส่วนต่างๆ ทั้งระดับบุคคล ชุมชน องค์กร และระดับประเทศ ทั้งในงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ประชาสังคม ภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรม ภาคการศึกษา เป็นต้น รวมทั้งการบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับองค์ความรู้อื่นๆ

3.1 ปรัชญาและแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

ภายหลังจากที่มีการเผยแพร่คำนิยามของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระบรมราชานุญาต ได้มีนักคิด นักวิชาการ นักทฤษฎี ต่างๆ ออกมาแสดงความคิดเห็น และตีความอย่างหลากหลาย ซึ่งอาจจะมีทั้งถูกบ้างผิดบ้าง ดังพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2542

ที่บอกว่าพูดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อแปลแล้วเป็นภาษาอังกฤษก็ไม่เข้าใจ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ก็เลยบอกแล้วว่าถ้าไม่เข้าใจจะอธิบายใหม่ ก็ได้ อธิบายใหม่ เมื่อปีที่แล้ววันที่ 4 ธันวาคม 2541 ก็ได้อธิบาย ก็รู้สึกว่าได้อธิบายอย่างแจ่มแจ้ง ยืดยาว ก็ใครต่อใครก็พยักหน้าว่าเออดี ทำไปทำมาก็ถามกันว่าจะทำอย่างไรสำหรับเศรษฐกิจพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัว ก็มีการสัมมนา มีรายการวิทยุ ผู้เชี่ยวชาญหลายคนถามกันไปกันมาว่า เศรษฐกิจพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัวนี้เป็นอย่างไร เขาบอกว่า ดีจะทำให้ประเทศชาติรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ได้ บางคนก็คัดค้านบอกว่าไม่ดี ไม่ใช่ว่าผู้ที่กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงเป็นคล้ายๆ เป็นทฤษฎีใหม่จะน้อยใจไม่น้อยใจ ดีใจที่ท่านผู้ที่เป็นนักเศรษฐกิจผู้ที่เป็นอาจารย์เศรษฐกิจ เศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียง เขาพูดส่ำห่าอั่งถึงเอ๋ยถึงเศรษฐกิจพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัว ถ้าเขาไม่เห็นว่ามีดี เขาไม่พูดเลย ถ้าพูดเดี๋ยวหาวามาดีเทียบพระเจ้าอยู่หัวไม่ดี...

(คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550: 11-13)

สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) จึงได้ร่วมกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จัดทำ “โครงการพัฒนารอบแนวคิด ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น เพื่อพัฒนารอบแนวคิดและอธิบายแนวคิดของหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกัน (กลุ่มพัฒนารอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, 2546) จากการวิเคราะห์ทำให้ได้ข้อสรุปของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ส่วน คือ กรอบแนวคิด คุณลักษณะ คำนิยาม เงื่อนไข และแนวทางปฏิบัติ รวมถึงผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ

1) กรอบแนวคิด (Frameworks) ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และการปฏิบัติตนในแนวทางที่ควรจะเป็น ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต มีการมองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) มุ่งผลทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยเน้นเพื่อให้อยู่รอด และมีความมั่นคง ยั่งยืนในระยะยาว

2) คุณลักษณะ (Characteristic) ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และการปฏิบัติตนในแนวทางที่ควรจะเป็น ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกๆ ระดับ ทั้งระดับครัวเรือน ชุมชน และระดับรัฐ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ให้พัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งทางสายกลางนั้นเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาที่สำคัญ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกแห่งความเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์เป็นอย่างดี กล่าวคือ ไม่ใช่การปิดประเทศโดยสิ้นเชิง แต่ไม่ใช่การเปิดเสรีอย่างเต็มที่ โดยไม่มีการเตรียมพร้อมคนและสังคมก่อนเข้าสู่กลไกตลาด ไม่ใช่การอยู่อย่างโดดเดี่ยว (Independence) หรือพึ่งพิงภายนอกหรือคนอื่นทั้งหมด (Dependence) แต่เน้นความคิดและการกระทำที่พึ่งตนเองเป็นหลักก่อน (Self-reliance) ก่อนที่จะไปพึ่งผู้อื่น ทั้งนี้คำว่าทางสายกลางจะเป็นวิธีการหรือการกระทำที่พอประมาณอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล และสร้างภูมิคุ้มกัน

3) คำนิยาม (Working definition) ความพอเพียง ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ

-ความพอประมาณ (Moderation) หมายถึง ความพอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป พอดีใน 7 มิติ คือพอดีกับเหตุ พอดีกับผล พอดีกับตน พอดีในเชิงปริมาณ พอดีกับชุมชน พอดีกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง หรือ สัมปรีชธรรม 7 นั้นเอง โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อนำไปสู่ความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง

-ความมีเหตุมีผล (Reasonableness) หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอประมาณในมิติต่างๆนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุ ปัจจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นอย่างรอบคอบ

-การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว (Self-immunity) หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆทั้งด้านบวกและด้านลบที่อาจเกิดขึ้น ได้ตลอดเวลาภายใต้ข้อจำกัดของความรู้ที่มีอยู่ โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งใกล้และไกล เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะเป็นพลวัต และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่พอเพียงที่จะสามารถพร้อมรับต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้

4) เงื่อนไข (Conditions of sufficiency actions) การตัดสินใจในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยเงื่อนไขความรู้ควบคู่กับคุณธรรม

-เงื่อนไขความรู้ (Set of knowledge) ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน โดยครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการนำมาใช้ในโอกาสและเวลาต่างๆ ความรอบคอบที่จะนำความรู้และหลักวิชาต่างๆเหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวัง คือความมีสติ ในการนำแผนไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติทุกขั้นตอน

-เงื่อนไขคุณธรรม (Ethical qualifications) ที่จะต้องเสริมสร้างใน 2 ด้าน คือด้านจิตใจหรือปัญญา ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต และความรอบรู้ที่เหมาะสม ด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต โดยเน้นความอดทน ความเพียร สติ ปัญญา และความรอบคอบ

5) แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งวิธีการพัฒนาและผลของการพัฒนา เน้นการสร้าง ความสมดุล ให้เกิดขึ้นในทุกด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา และยังคงพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอก

นอกจากนี้ กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (2546: 53-54) ได้วิเคราะห์และจำแนกปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 2 ระดับ คือ เศรษฐกิจพอเพียงระดับพื้นฐาน และเศรษฐกิจพอเพียงระดับก้าวหน้า

1) เศรษฐกิจพอเพียงระดับพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกินสามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่โลภมาก ไม่เบียดเบียนคนอื่น ดังตัวอย่าง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้ว่า

...เศรษฐกิจพอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางกว่า Self-sufficiency คือ Self-sufficiency นั้นหมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง(พึ่งตนเอง)... เป็นตามที่เขาเรียกว่ายืนบนขาของตนเอง (ซึ่งแปลว่าพึ่งตนเอง) ... ไม่ต้องไปยืมขาของคนอื่นไปใช้สำหรับยืน...แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่าพอก็คือพอเพียง เพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเองคนเรานั้นถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด...ว่าทำอะไรต้องพอเพียงหมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุขพอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัธยาศัย พุดจาพอเพียง ปฏิบัติก็พอเพียง

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2541 อ้างถึงใน กลุ่มพัฒนา
กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, 2546: 55)

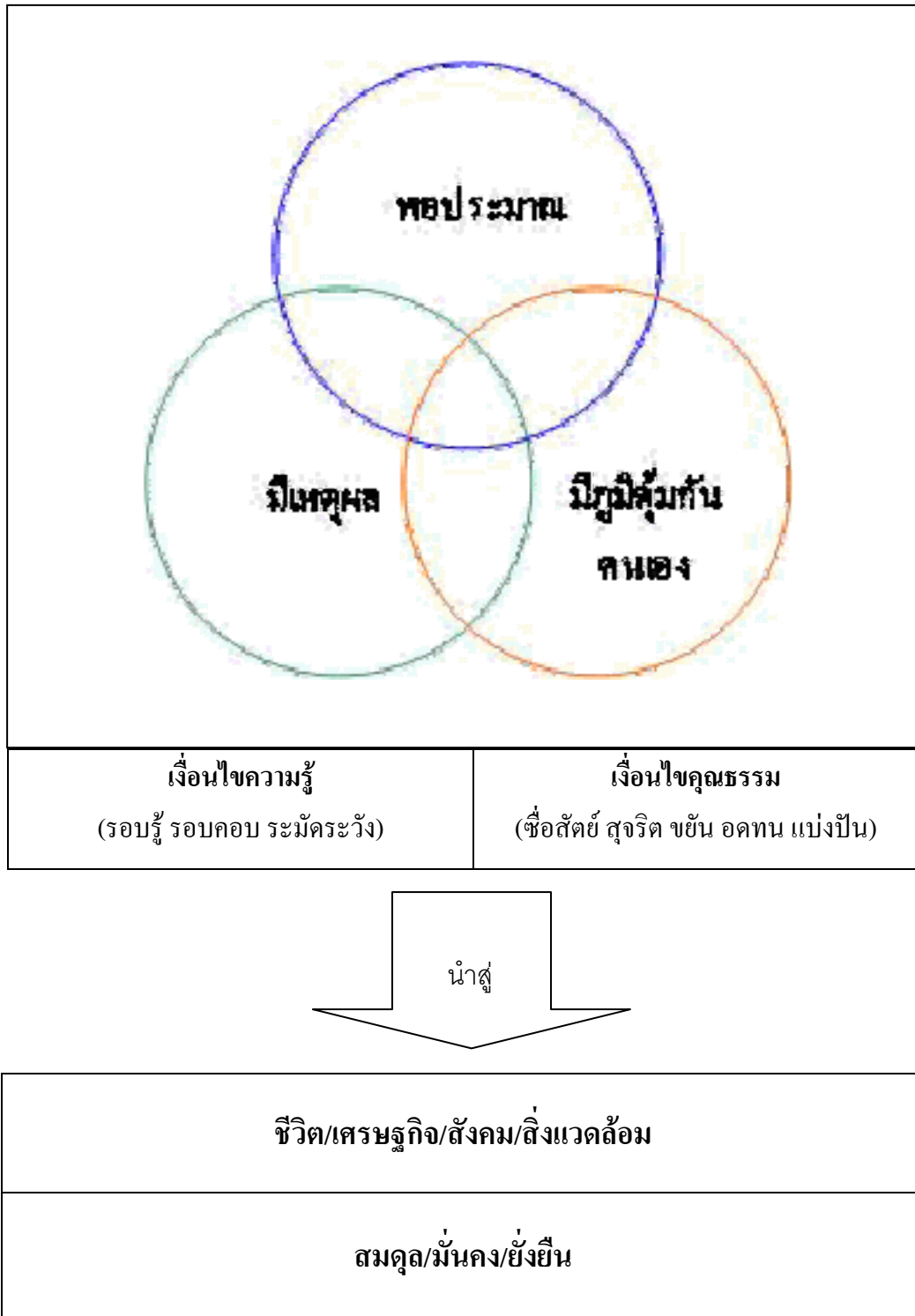
2) เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ การแลกเปลี่ยนร่วมมือ ช่วยเหลือกันเพื่อทำให้
ส่วนรวมได้รับประโยชน์และนำไปสู่การพัฒนาชุมชน และสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืน ดังพระราช
ดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้ว่า

“... เศรษฐกิจพอเพียงนั้น เขาตีความเป็นเศรษฐกิจชุมชน หมายความว่า ให้
พอเพียงในหมู่บ้านหรือในท้องถิ่นให้สามารถที่จะพอมีพอกิน เริ่มด้วยพอมี พอ
กิน...แต่ว่าพอมีพอกินนี้เป็นเพียงเริ่มต้นของเศรษฐกิจ...ถ้าพอมีพอกิน คือ
พอมีพอกินของตนเองนั้นไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจสมัยหิน สมัยหิน
นั้นเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน แต่ค่อยๆพัฒนาขึ้นมา ต้องมีการแลกเปลี่ยน
กัน มีการช่วยระหว่างหมู่บ้าน หรือระหว่างจะเรียกว่าอำเภอ จังหวัด ประเทศ
จะต้องมีการแลกเปลี่ยนมีการไม่พอเพียง จึงบอกว่าถ้ามีเศรษฐกิจพอเพียง เพียงเศษ
หนึ่งส่วนสี่ก็พอแล้ว จะใช้ได้...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 23 ธันวาคม 2542 อ้างถึงในกลุ่ม
พัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, 2546: 57)

อาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าสามารถดำเนินควบคู่ไปกับหลักเศรษฐกิจ
พอเพียงแบบพื้นฐานในลักษณะที่เกื้อกูลกันได้อย่างสมดุล กล่าวคือ การดำรงชีวิตในความเป็นจริง
นั้น สมาชิกในสังคมไม่สามารถดำเนินชีวิตเศรษฐกิจแบบพื้นฐาน ที่เน้นหลักการพึ่งตนเองอย่างร้อย
เปอร์เซ็นต์ได้เพียงอย่างเดียว จึงต้องนำเอาหลักการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงแบบ
ก้าวหน้า ที่มุ่งเสริมหลักแห่งการแบ่งปันและร่วมมือกันกับสมาชิกคนอื่นๆในสังคมมาใช้ร่วมกัน
เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีสันติสุขและเป็นมิตรไมตรีต่อกัน

นิยามและข้อสรุปองค์ประกอบ 5 ส่วนนั้น มีลักษณะที่ไม่เอื้อต่อการทำความเข้าใจ และยาก
ต่อการนำไปเผยแพร่สู่สาธารณะ ดังนั้นนักวิชาการจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย ฯลฯ จึงได้ร่วมกันแปลงนิยามดังกล่าวออกมาเป็น
สัญลักษณ์ที่เรียกว่า “3 ห่วง 2 เงื่อนไข” (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2549)

ภาพที่ 3.1 แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แหล่งที่มา: คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550

3.1.1 หลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข

หลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึง 2 ประการ คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติเพื่อใช้พิจารณาตัดสินใจ ในเรื่องต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความสมดุล และมั่นคงของชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนนั้นเท่ากันว่าเป็นการพัฒนาประเทศไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน และนำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายคือ “การอยู่ดี มีสุข” ของประชาชน

1) หลักความพอประมาณ (Moderation)

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2548)

อภิชัย พันธเสน (2549) กล่าวว่า ความพอประมาณ คือ การทำทุกอย่างเท่าที่สามารถจัดการได้ ซึ่งสะท้อนถึงความพอดีกับศักยภาพและความสามารถของตน การรู้จักประมาณตน ไม่ทำอะไรที่เกินกำลัง

คำว่า “พอประมาณ” มีสองความหมายในขณะเดียวกัน หนึ่งคือไม่มากเกินไป สองคือไม่น้อยเกินไป จึงสื่อความหมายถึงทางสายกลาง (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550: 31) ดังนั้นจึงมีนักคิดบางท่านที่ไม่ได้อธิบายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยหลักความพอประมาณ อาทิ เช่น สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2550) ซึ่งไม่ได้มีการอธิบายถึงความพอประมาณ แต่ใช้คำว่า “การดำเนินไปในทางสายกลาง” โดยให้ความหมายเช่นเดียวกับความพอประมาณ คือ พอดีพอเหมาะ ไม่ตึงไม่หย่อนเกินไป ไม่ช้าหรือเร็วเกินไป และยังอธิบายอีกว่า ความพอดีนั้นจะขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลและมีลักษณะที่เป็นพลวัต (Dynamic) เปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของเวลาและสถานที่

เสรี พงศ์พิศ (2550) ได้อธิบายองค์ประกอบของความพอประมาณว่า ประกอบด้วย 3 หลักหลักแรกคือคุณธรรม ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเมตตากรุณา ความกล้าหาญ ความเพียร และแสวงหาทางออกด้วยสติปัญญา หลักที่สองคือภูมิปัญญา ทั้งในการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติและคนอื่น หลักที่สามคือความเรียบง่าย อันเป็นรากฐานและพื้นฐานของชีวิต สิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตอย่างพอเพียง

ความรู้จักพอประมาณเริ่มจากจิตสำนึกในตัวมนุษย์ คำนึงถึงศีลธรรมเพื่อใช้ประกอบในการดำเนินชีวิตทั่วไป และการประกอบอาชีพ โดยใช้สติปัญญาควบคุมความอยาก ความรู้จักพอประมาณ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางกายและจิต เป็นความสัมพันธ์ของระบบชีวิตที่อาศัยปัจจัยสี่เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค (พระมหามิตร จิตปญฺโญ, 2547)

สรุปและวิเคราะห์

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี พอเหมาะ ซึ่งระดับความพอดีจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ตามเงื่อนไขส่วนบุคคล ทั้งความสามารถและศักยภาพในการจัดการและยอมรับกับสิ่งที่เข้ามา เช่น สภาพเศรษฐกิจและสังคมของคนๆ นั้น วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ของตนเองและท้องถิ่น สภาพจิตใจของคนๆ นั้น เป็นต้น มีลักษณะเป็นพลวัต ซึ่งจุดที่พอดีอาจเปลี่ยนแปลงไป หากอยู่ช่วงเวลา ต่างโอกาส หรือต่างสถานที่ ทั้งยังสะท้อนถึงหลักทางสายกลาง ซึ่งเป็นหลักการทางพุทธศาสนา คือ ไม่ตึงเกินไปหรือหย่อนเกินไป ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ไม่ช้าเกินไปหรือเร็วเกินไป การอธิบายของคัมภีร์ประกอบของความพอประมาณว่ามี 3 ประการ ของ เสรี พงศ์พิศ (2550) สามารถอธิบายได้ว่า 1)หลักคุณธรรม ความพอประมาณนับเป็นคุณธรรมประการหนึ่ง แต่ไม่ได้ครอบคลุมถึงเงื่อนไขคุณธรรมของหลักเศรษฐกิจพอเพียง 2)หลักภูมิปัญญา ความพอประมาณนั้นต้องอาศัยปัญญาในการพิจารณาและวินิจฉัยจากเงื่อนไขต่างๆ ต้องมีความสามารถในการทำความเข้าใจเชิงเหตุผล พิจารณาข้อดีข้อเสียและผลกระทบ สิ่งเหล่านี้ล้วนต้องอาศัยประสบการณ์และสติปัญญาในการฝึกฝนและพัฒนา 3)หลักความเรียบง่าย ความพอประมาณสะท้อนถึงความสามารถ พอใจในสิ่งที่มีและสิ่งที่เป็น ซึ่งเรียกว่า “ความสันโดษ” ถือเป็นหัวใจของความพอประมาณ เพราะถึงแม้ว่าเราสามารถพิจารณาได้ว่าความพอประมาณคืออะไรและจุดไหน แต่หากเราไม่มีความพอใจในความพอประมาณนั้น ก็จะไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติในความพอประมาณนั้นได้ นั่นคือสิ่งสำคัญที่สุดของความพอประมาณ ต้องเริ่มที่จิตใจก่อน โดยการพอใจในสิ่งที่ตนเองมี สิ่งที่เป็น และสิ่งที่ตนเองได้รับ ใช้สติและปัญญาควบคุมกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง ของตน จึงจะสามารถปฏิบัติตามหลักความพอประมาณของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างแท้จริง

2) หลักความมีเหตุมีผล (Reasonableness)

คือ การประเมินเหตุผลของการกระทำ (สำนักงาน โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550: 31) เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอประมาณ ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงเหตุปัจจัย ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นอย่างรอบครอบ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2550) ใช้คำว่า “ความพอประมาณอย่างมีเหตุผล” อันเป็นเหตุผลตามกฎธรรมชาติ และมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์

เสรี พงศ์พิศ (2550) กล่าวว่า ในการพิจารณาตามหลักเหตุผลนั้น จำเป็นต้องมีข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งความรู้วิชาการในเรื่องนั้นๆ และเรื่องที่เกี่ยวข้อง มีกระบวนการคิดอย่างมีระบบระเบียบ และมีแบบแผนเป็นขั้นเป็นตอน ความมีเหตุผลมีที่มาจากการเรียนรู้ ทั้งเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาสากล เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อนำมาประกอบประยุกต์ในการจัดการชีวิต

การจัดการทรัพยากร การจัดการผลผลิต การจัดการสุขภาพ การจัดการทุน และการจัดการพัฒนา
ท้องถิ่น

สิ่งสำคัญของการมีเหตุผล คือการมีสติและปัญญา ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องใช้ประกอบการพิจารณา
เหตุผลต่างๆ สติ ก็คือ ความรอบคอบและระมัดระวัง ปัญญา คือ ความรู้จริงในเรื่องนั้นๆ นั่นคือใน
การใช้เหตุผลจะต้องทำอย่างรอบคอบ ใช้ความระมัดระวังอย่างที่สุด และต้องมีความรู้วิชาการใน
เรื่องนั้นๆ อย่างลึกซึ้ง (อภิชัย พันธเสน, 2549)

สรุปและวิเคราะห์

หลักความมีเหตุผล เป็นหลักการที่ใช้ประกอบการตัดสินใจในการปฏิบัติสิ่งต่างๆ ซึ่งต้อง
อาศัยการพิจารณาประกอบจากข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้อง ความรู้วิชาการเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ และเรื่อง
ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งความสามารถทางความคิดในการพิจารณาหาเหตุและผล ความเป็นเหตุเป็นผล
นั้นมีความหมายใน 2 ลักษณะ ลักษณะที่หนึ่ง คือ เงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ เป็นเหตุ เช่น ข้อมูล
ความรู้ เวลา สถานที่ เป็นต้น ผลคือการตัดสินใจที่ผ่านการพิจารณาด้วยเหตุผลแล้ว ลักษณะที่สอง
คือ การตัดสินใจและการแสดงพฤติกรรมเป็นเหตุ ผลคือ ผลกระทบจากการตัดสินใจ และการ
ปฏิบัติดังกล่าว ซึ่งในการพิจารณาตามหลักเหตุผลนั้น จำเป็นต้องพิจารณาทั้ง 2 ลักษณะ โดยส่วน
ใหญ่มักมีการเชื่อมโยงหลักการมีเหตุผลกับหลักความพอประมาณ คือ ในการพิจารณาระดับความ
พอประมาณจะต้องทำอย่างมีเหตุมีผล แต่หลักความมีเหตุผล เป็นหลักพิจารณาที่ใช้ประกอบการ
ตัดสินใจและการปฏิบัติในทุกเรื่อง เช่น การสร้างภูมิคุ้มกัน ก็ต้องมีการพิจารณาอย่างมีเหตุผลด้วย
ดังนั้นความมีเหตุผล จึงสามารถใช้ประกอบกับหลักการอื่นๆได้ทุกเรื่อง และยังสัมพันธ์กับเงื่อนไข
อื่นๆด้วย คือการใช้หลักเหตุผลต้องประกอบด้วยการมีสติและปัญญา การมีสติ ตรงกับเงื่อนไข
ความรู้ คือ ระหว่างพิจารณาต้องมีความรู้ตัว พิจารณาอย่างรอบคอบและระมัดระวัง ใช้ปัญญาตรง
กับเงื่อนไขคุณธรรม ปัญญาไม่ได้หมายถึงเพียงความรู้เท่านั้น แต่หมายถึงการรู้ถึงหลักแห่ง
ธรรมชาติ หลักแห่งความจริง หลักแห่งเหตุผล สามารถพินิจพิจารณาหาเหตุผลได้อย่างถูกต้อง
ตามหลักเหตุผลและความจริง มิใช่เพียงการใช้เหตุผลเทียมหรือข้ออ้าง

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง (Self-immunity)

การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลง
ด้านต่างๆที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้หลายแบบ แต่ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน เช่น การสร้าง
ความสามารถภายในที่จะช่วยให้ฟื้นตัวได้ง่าย หรือความสามารถที่จะอยู่ได้ในภาวะที่เกิดการ
เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง หรือความสามารถในการปรับตัวอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
ซึ่งทั้งหมดนี้มีพื้นฐานมาจากการพึ่งตนเอง และความมีวินัยในตนเอง (สำนักงานโครงการพัฒนา
แห่งสหประชาชาติ, 2550: 31) ในวิถีดั้งเดิมของชุมชนมีภูมิคุ้มกันอยู่แล้ว ชุมชนมีระบบชีวิตมี

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ระหว่างคนกับธรรมชาติ มีระเบียบต่างๆ ในรูปจารีตประเพณี และวิถีปฏิบัติ ซึ่งนับเป็นภูมิคุ้มกันที่เกิดขึ้นมาเอง โดยธรรมชาติ (เสรี พงศ์พิศ, 2550)

สรุปและวิเคราะห์

ความหมายของการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี แม้จะมีการอธิบายที่หลากหลาย แต่ล้วนสื่อความหมายที่สำคัญร่วมกัน คือ “การเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง” การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ บ้างส่งผลดีต่อเราเอื้อประโยชน์และเป็นโอกาสให้ก้าวหน้า บ้างส่งผลเสียและเป็นอุปสรรคต่อเรา การเปลี่ยนแปลงคนส่วนใหญ่มักมองแต่ภายนอกคือสิ่งที่เราเห็นหรือสัมผัสได้ แต่ในตัวของเราเองนั้นก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน เช่น อารมณ์ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคิด เป็นต้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจึงมีความหมายใน 2 มิติ คือการเปลี่ยนแปลงภายนอก และการเปลี่ยนแปลงภายใน การที่เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายนอก สะท้อนให้เห็นการเป็นแนวคิดร่วมสมัย เนื่องจากโลกยุคปัจจุบันถูกเรียกว่ายุคโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อสิ่งต่างๆ ทุกมุมโลกเชื่อมโยงกัน ไม่มากก็น้อย ทั้งยังมีความรวดเร็วและรุนแรงที่มากขึ้นด้วย ไสว บุญมา (2549) ถึงกับกล่าวว่า หากเราไม่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาประเทศ ประเทศไทยคงจะต้องจมอยู่ภายใต้คลื่นลูกที่ 4 อย่างแน่นอน คลื่นลูกที่ 4 นี้เอง เป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ที่คาดว่า จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ การเปลี่ยนแปลงภายนอกนี้เป็นสิ่งที่เราสามารถวิเคราะห์และคาดการณ์ได้ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้วเราจึงมาวางแผนเพื่อเตรียมตัวรับมือกับสิ่งที่จะเกิดขึ้น ซึ่งอาจจะทำให้ความเสียหายนั้นหมดไป หรือลดความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้นได้ อีกประการหนึ่ง คือการเปลี่ยนแปลงภายใน หมายถึงสภาพจิตใจของเราเอง หากเป็นชุมชน องค์กร หรือประเทศ ก็คือความสามารถในการรักษาสภาพภายในให้เป็นไปตามปกติได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจกล่าวได้เป็นลักษณะที่เป็นพลวัต แม้ว่าวันนี้เราจะยึดมั่นการดำเนินชีวิตและดำเนินงานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง แต่ในอนาคตเราจะยังยึดมั่นหลักการเศรษฐกิจพอเพียงอยู่หรือไม่ การสร้างความเข้มแข็งให้กับภายในของตนเอง หรือภูมิคุ้มกันภายในนั้น จะทำให้เรามีความมั่นคง ไม่หวั่นไหวได้ง่าย ที่จะยึดถือหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

4) เงื่อนไขความรู้ (Set of knowledge)

ประกอบด้วย ความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน เพื่อประกอบการวางแผน ซึ่งในทุกขั้นตอนจะต้องทำอย่างรอบคอบและความระมัดระวัง ซึ่งความรู้ที่นั้น เกิดจากการรวบรวมสะสมข้อมูล ความสามารถภายในที่จะเข้าใจความหมายของข้อมูลเหล่านั้น และการใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบระมัดระวัง (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550: 31)

สรุปและวิเคราะห์

เงื่อนไขความรู้ เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการปฏิบัติสิ่งต่างๆ แม้แต่ในการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง หากปราศจากการคำนึงถึงเงื่อนไขความรู้ก็จะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง ความรอบรู้ มีความหมายใน 2 นัย คือ รู้ลึก และรู้รอบ คือ ในการปฏิบัติภารกิจใดเราจะต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นอย่างละเอียด และลึกซึ้ง ในขณะที่เดียวกันเราก็จะต้องมีความรู้โดยรอบในเรื่องที่เกี่ยวข้องทั้งหมดด้วย ส่วนความรอบคอบและความระมัดระวังนั้น คือ ในขั้นตอนของการปฏิบัติทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนและการนำไปปฏิบัติ จะต้องทำอย่างละเอียดรอบคอบ และใช้ความระมัดระวังเป็นที่สุด ทั้งนี้เพื่อลดความผิดพลาดและความเสี่ยงให้เหลือน้อยที่สุด

5) เงื่อนไขคุณธรรม (Ethical qualifications)

คือด้านจิตใจหรือปัญญา ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต และความรอบรู้ที่เหมาะสม ด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต โดยเน้นความอดทน ความเพียร สติ ปัญญา และความรอบคอบ หรืออาจกล่าวได้ว่า คือความดี พฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยจริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อตรง ความพากเพียรพยายาม และการไม่คิดเอาใจเอาเปรียบผู้อื่น (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550: 32)

สรุปและวิเคราะห์

คำว่า “คุณธรรม” เราอาจให้คำนิยามว่าเป็นความดีงาม แต่ความดีนั้นมีความหมายที่กว้างมาก และคุณธรรมนั้นมีอยู่หลายชนิด เงื่อนไขคุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนสิ่งที่ยอมรับหลักการทั้ง 3 ประการ คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน คุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงตลอดเวลาไม่ว่าจะทำการใดๆก็ตามนอกเหนือจากหลักการทั้ง 3 แล้ว และยังต้องประกอบด้วยความรู้ในเรื่องนั้น รวมไปถึงความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อจะได้นำมาบูรณาการให้เกิดเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดีและเหมาะสม คุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง สามารถระบุได้ 6 ประการ คือ ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญา และการแบ่งปัน (ผลิน ภู่อรุณ, 2550) คุณธรรมทั้งหมดนี้มีลักษณะที่เอื้อต่อการไปถึงเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง คือการสร้างสมดุล ความมั่นคง และความยั่งยืนให้เกิดขึ้น ผู้ศึกษาเห็นว่าคุณธรรมทั้ง 6 ประการดังกล่าว อาจเรียกได้ว่าเป็นคุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในเบื้องต้นเท่านั้น คุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงไม่จำเป็นต้องจำกัดเพียงเท่านี้ แต่เป็นคุณธรรมใดๆก็ได้ที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง อาทิ พรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งจะทำให้เกิดความเกื้อหนุนและความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานระหว่างหัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชา กับผู้ใต้บังคับบัญชา ทำให้เราลดการเบียดเบียนกัน พัฒนาตนเองและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นต้น

3.1.2 มิติของเศรษฐกิจพอเพียง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เรื่องของเทคนิคเท่านั้น แต่มีความหมายในมิติอื่นๆด้วย โดยเฉพาะในมิติของวัฒนธรรมที่รวมเอาเรื่องของอุดมการณ์ โลกทัศน์ ความสัมพันธ์ทางสังคม และค่านิยมเอาไว้ด้วย ในขณะที่ ประเวศ วะสี (2542) เห็นว่าการสร้างเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมเป็นเรื่องที่สำคัญของประเทศ โดยยกขึ้นเป็นหนึ่งในระเบียบวาระแห่งชาติ (National Agenda) ซึ่งในภาคประชาสังคมนั้นควรมีความพอเพียงอย่างน้อย 7 เรื่อง คือ 1)พอเพียงสำหรับทุกคน 2)จิตใจพอเพียง 3)สิ่งแวดล้อมพอเพียง 4)ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง 5)ปัญญาพอเพียง 6)อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง 7)มีความมั่นคงพอเพียง ดังนั้น จะเห็นได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มิใช่เป็นเรื่องของเศรษฐกิจเท่านั้น แต่มีมิติที่หลากหลาย สมพร เทพสิทธิ์า (2547) ได้จำแนกมิติของเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 4 มิติ คือ

1) มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกิน ให้มีความขยันหมั่นเพียรประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจนโดยมีการปฏิบัติตามตามทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง

2) มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มที่ตัวเองโดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคงโดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติตามทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา

3) มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข ประชาชนมีความเมตตา เอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกัน เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียนกัน เอาจริงเอาจัง การมุ่งทำร้ายกัน

4) มิติด้านวัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต (Way of life) ของประชาชน เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัดอดออม มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟูมเฟือ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้เป็นสิน เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน เป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่ง ที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ

การแบ่งมิติดังกล่าว มีความหลากหลายและค่อนข้างครอบคลุม โดยมีมิติบางอย่างซึ่งปรากฏอยู่ในงานของ ประเวศ วะสี คือ ความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ เช่น การผลิต ด้านสังคม ซึ่งมีผลกับสภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณี และการประกอบอาชีพของประชาชน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการจำแนกมิติของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควรจำแนกให้ครอบคลุมใน 5 มิติ คือ 1) มิติด้านเศรษฐกิจ 2) มิติด้านสังคม 3) มิติด้านวัฒนธรรม 4) มิติด้านจิตใจ 5) มิติด้านสิ่งแวดล้อม

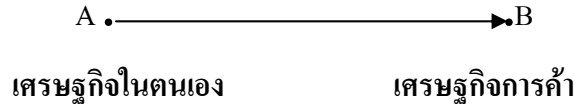
3.1.2.1 มิติด้านเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจพอเพียงในมิติทางเศรษฐกิจจะเน้นความคุ้มค่าในการลงทุน เพื่อให้เกิดความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขโดยไม่เบียดเบียนใคร ด้านการบริหารจัดการเน้นความประหยัดและมีประสิทธิภาพ โดยมีการพัฒนาไปอย่างเป็นลำดับขั้น เริ่มจากการพัฒนาในระดับพื้นฐานก่อน ให้พอมีพอกิน หลังจากนั้นจึงพัฒนาขึ้นไปในระดับก้าวหน้า คือ การทำประโยชน์ให้ส่วนรวม พัฒนาชุมชนและสังคม อาศัยหลักความพอเพียง คือ ความพอประมาณ และมีเหตุผล ดำเนินการด้วยความสามัคคี ร่วมมือ ขยัน อดทน และความปรารถนาดีต่อกัน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, 2550) กิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถแบ่งได้เป็น 3 เรื่องหลัก คือ การผลิต การบริโภค และการพัฒนา ด้านการผลิต จะมีได้ผลิตตามความต้องการของตลาด แต่เริ่มจากการศึกษาทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆ ว่ามีอะไรบ้าง แล้วจึงจะคิดว่าควรจะมีผลิตอะไรจากสิ่งที่มี ทั้งนี้จะทำให้ช่วยลดต้นทุนจากการขนส่ง หากต้องอาศัยวัตถุดิบจากที่อื่น ส่วนปริมาณการผลิตต้องยึดหลักความพอประมาณและมีเหตุผล ใช้หลักการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ทั้งต่อสิ่งแวดล้อม สังคม ชุมชน ที่สำคัญ คือต่อทรัพยากรนั่นเอง ว่าจะต้องใช้อย่างพอประมาณ สามารถใช้ได้ในระยะยาว หากเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ต้องคำนึงถึงระยะเวลาฟื้นตัวของสิ่งนั้นด้วย โดยอาศัยความรู้และหลักการจัดการที่ถูกต้อง มีคุณธรรมโดยนึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมก่อน ส่วนเรื่องการพัฒนา เศรษฐกิจพอเพียงเน้นว่าคนเป็นหัวใจของการพัฒนา โดยอาศัยหลัก 5 ประการ(ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล, 2544) คือ

- 1) การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้พอมี พอกิน พอใช้
- 2) การพึ่งตนเองและการร่วมมือกัน
- 3) การส่งเสริมความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม
- 4) การปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- 5) การพัฒนาตามลำดับ ตามความจำเป็น การประหยัด สอดคล้องกับภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม

วัฒนธรรม

ในอดีตประเทศไทยเป็นประเทศที่เศรษฐกิจในตนเอง คือมีการผลิต บริโภค และแลกเปลี่ยนอยู่ภายในประเทศ ไม่ได้มีการติดต่อกับภายนอกหรือต่างประเทศ จนกระทั่งในปัจจุบันประเทศไทยมีเศรษฐกิจที่เน้นไปที่การค้าขาย การส่งออก ในขณะที่เดียวกัน ก็มีการนำเข้าวัตถุดิบและอุปกรณ์ต่างๆจากภายนอกด้วย ตามทฤษฎีเส้นวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจ (ไสว บุญมา, 2543) อธิบายว่า

ภาพที่ 3.2 ทฤษฎีเส้นวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจ

ประเทศไทยได้ก้าวข้ามจุด A ซึ่งเป็นเศรษฐกิจในตนเอง คือ ผลิตเองและใช้เองมาแล้ว ในเขตเมืองเรียกได้ว่าเกือบจะถึงจุด B โดยสมบูรณ์ เพราะคนในเมืองจะไม่ผลิตอะไรมาใช้เอง แต่จะทำสิ่งที่ตนชำนาญ แล้วอาศัยการซื้อขาย ดังนั้นสิ่งสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงอีกประการหนึ่งคือ ขอบเขตของความอยู่ในตนเอง การผลิตเพื่อการค้า หรือการตลาด ทำให้เกิดความเสียดังสูง เพราะเราต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งต่างๆ จากผู้อื่น โดยการซื้อขาย ไม่ได้ผลิตอะไรเพื่อใช้เอง เนื่องจากหากมีการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกก็จะส่งผลกระทบต่อเราอย่างมาก ในขณะที่การผลิตเพื่อใช้เองนั้น จะช่วยลดความเสี่ยงจากสิ่งเหล่านั้นได้

บทวิเคราะห์

การพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ต้องยึดหลักทางสายกลาง โดยการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจทั้ง 2 ระบบ คือระหว่างเศรษฐกิจในตนเองและเศรษฐกิจในการค้า หากจุดสมดุลบนเส้นวิวัฒนาการเศรษฐกิจของจุดทั้งสอง มิได้ให้กลับไปเป็นเศรษฐกิจในตนเองทั้งหมด แต่ต้องพยายามพึ่งตนเองให้มากขึ้น อะไรที่สามารถทำเอง ใช้เองได้ ก็ควรทำ สร้างค่านิยมแบบชาตินิยม รณรงค์ให้ใช้ของไทย ไม่ใช่เห็นว่าของแบรนด์เนมหรือของต่างประเทศดีกว่า ทั้งที่แรงงานไทยเป็นแรงงานที่มีฝีมือไม่แพ้ชาติอื่นๆ ไม่ตามแฟชั่น รวมทั้งนวัตกรรม เทคโนโลยี และแนวคิด เทคนิคทางการจัดการใหม่ๆ แต่ควรใช้นวัตกรรม เทคโนโลยี ที่เหมาะสม มีการปรับให้เข้ากับบริบทของประเทศ ไม่จำเป็นต้องเป็นเทคโนโลยีที่ดีที่สุด หรือใหม่ที่สุด รวมทั้งพยายามสร้างสมดุลของการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น สมดุลระหว่างเศรษฐกิจกับศีลธรรม ด้านวัตถุกับจิตใจ ด้านการผลิตเพื่อใช้เองกับผลิตเพื่อขาย ภาคอุตสาหกรรมกับภาคเกษตร การใช้ในประเทศกับการส่งออก การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาในเขตเมืองกับชนบท เป็นต้น ในเรื่องกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ด้านการผลิต เช่น ในการจับปลา จะต้องจับในปริมาณที่พอสมควร มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกัน โดยเลือกจับปลาที่โตเต็มวัย ไม่จับปลาเล็ก โดยใช้แหที่ตาไม่ถี่มาก และไม่จับปลาในฤดูวางไข่ เพื่อให้ปลาได้ฟื้นตัวและมีให้จับทุกๆ ปี ซึ่งต้องอาศัยความรู้ในเรื่องปลา และคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และส่วนรวม เป็นต้น ด้านการบริโภค ใช้การลดและควบคุม

ความต้องการในการบริโภค โดยยึดหลักความพอประมาณ ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ใช้หลักเหตุผล บริโภคในสิ่งที่จำเป็นไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย แต่ก็เปิดโอกาสให้ใช้จ่ายเพื่อการพักผ่อน การบันเทิง หรือสิ่งที่ดูฟุ่มเฟือยได้ แต่ต้องยึดหลักการสร้างภูมิคุ้มกัน คือ ต้องไม่กระทบกับการดำเนินชีวิตโดยปกติของตนเอง รู้จักเก็บออม แบ่งสรรเงินในส่วนต่างๆ เช่น ส่วนของการเจ็บป่วย ส่วนของการศึกษา การทำประกัน เป็นต้น และไม่นำเงินส่วนที่ออมไปใช้โดยไม่จำเป็น ใช้ความรู้ในเรื่องการจัดการเงิน เช่น การแบ่งส่วน หรือ การลงทุน ว่าควรลงทุนอย่างไรให้มีความเสี่ยงที่น้อย และหลักคุณธรรม ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข การพนัน หรือยาเสพติด เป็นต้น หลักสำคัญอีกประการหนึ่งคือ หลัก “ขาดทุน คือ กำไร” ซึ่งมีใจความสำคัญถึงการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เสมือนเป็นการขาดทุน แต่ทั้งนี้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับส่วนรวมก็จะตกมาถึงเราด้วย เมื่อเป็นประโยชน์ของส่วนรวม ทุกคนก็จะได้ใช้ประโยชน์รวมถึงตัวเราด้วย และจะเป็นผลประโยชน์ที่สามารถใช้ได้ในระยะยาวไม่หมดไป สามารถใช้ได้อย่างยั่งยืน เสมือนเราได้กำไร ยิ่งกว่าการที่เราจะหาประโยชน์เพียงคนเดียว

3.1.2.2 มิติด้านสังคม

การพัฒนาด้านสังคมนั้น เป็นมิติที่ถูกละเลยมาโดยตลอด ตั้งแต่มีการพัฒนาประเทศ และการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับแรก ในรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ประจำปี 2550 (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550) สรุปสถานการณ์พัฒนาคนของประเทศไทยว่าอยู่ในระดับค่อนข้างดี แต่ในตอนท้ายได้ระบุปัญหาซึ่งมีความสำคัญและมีแนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้น คือปัญหาความล้มเหลวของสังคม ครอบครัว และชุมชน สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีความสำคัญยิ่งในการผลิตทรัพยากรบุคคลสู่สังคมและประเทศชาติ นอกเหนือจากสถาบันการศึกษาแล้ว ชุมชน และสังคมเองก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นกัน ในการหล่อหลอมบุคคลให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ความแตกแยกของครอบครัว ไม่มีเวลาให้กับครอบครัว ทำให้เยาวชนที่เติบโตมา ขาดความรักความอบอุ่น ขาดการอบรมสั่งสอนที่ดี ระบบของชุมชนที่สืบทอดกันมา ทั้งจารีต ประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม ถูกละเลยและแทนที่ด้วยค่านิยมแบบปัจเจกบุคคล คนหนุ่มสาวเข้ามาทำงานในเมือง แรงงานภาคเกษตรไหลเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ตามชุมชนชนบท เหลือแต่คนสูงวัย แม้แต่เด็กและเยาวชนก็ถูกส่งเข้ามาเรียนในเมืองใหญ่ สภาพสังคมที่เน้นวัตถุนิยม คนนับถือเงินเป็นพระเจ้า ทำทุกอย่างเพื่อให้มีเงินโดยไม่สนใจวิธีการและความถูกต้อง เกิดการทำผิดกฎหมายในรูปแบบต่างๆ ทั้งการปล้น ชิงทรัพย์ ทูจจริต คอร์รัปชัน ยาเสพติด สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลจากการพัฒนาที่ขาดสมดุล โดยเน้นด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว และละเลยการพัฒนา ด้านสังคมและคุณธรรมควบคู่ไปด้วย

บทวิเคราะห์

เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้อยู่ที่การมีความเป็นอยู่ที่ดีเพียงอย่างเดียว แต่เน้นการอยู่ได้อย่างมีความสุข หมายถึง ความสงบสุข ได้แก่ ชีวิตที่สงบ สันติ และประเทศที่ร่มเย็นอันเป็นมิติทางสังคม ดังนั้นในการพัฒนาประเทศจึงต้องพัฒนาโดยยึดหลักของสมดุลมองแบบองค์รวมว่าระบบหรือมิติต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เมื่อมิติหนึ่งมิติใดเกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะเกิดผลกระทบกับมิติอื่นๆด้วย ทั้งมิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม มิติทางวัฒนธรรม มิติทางจิตใจ และมิติทางสิ่งแวดล้อม ในการพัฒนาสังคมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแนวความคิดให้คนมีสัมมาทิฐีก่อน แล้วจึงปฏิบัติตามสิ่งที่ควร ว่าเป้าหมายของชีวิตที่แท้จริง คือความสุข เงินหรือวัตถุ บางครั้งไม่สามารถให้ความสุขกับเราได้ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักของความพอประมาณ ไม่โลภ ไม่เบียดเบียนใคร ก็จะช่วยลดการเอาเปรียบกันได้ ใช้หลักของเหตุผล ไม่ใช่หลักของอารมณ์ ยึดเอาตัวเองเป็นที่ตั้ง ก็จะช่วยลดการทะเลาะเบาะแว้งว่าตามเหตุและผล ยึดประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตน สร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง เก็บหอมรอมริบ ประหยัด มัธยัสถ์ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง ชัดสน หรือเกิดปัญหา ก็จะได้ไม่ต้องเบียดเบียนใคร หากจำเป็นก็ใช้หลักการพึ่งพาอาศัยกันได้ โดยใช้คุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และความจริงใจต่อกัน เมื่อพ้นตัวได้ก็นำมาชดเชย ก็จะทำได้พึ่งพาอาศัยกันได้ในระยะยาว ใช้ความรู้ทั้งในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ ก็จะทำให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทำงาน หากทำธุรกิจก็จะลดความเสี่ยงที่จะขาดทุนได้ ดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง ก็จะไม่ถูกผู้อื่นหลอกหลวง ต้มตุ๋น โกงได้ ใช้ชีวิตด้วยคุณธรรม จะทำให้เป็นที่เคารพเชื่อถือ ทั้งในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ และทำให้ตัวเองมีชีวิต จิตใจ ที่เป็นสุขและสงบ

3.1.2.3 มิติด้านวัฒนธรรม

มิติด้านวัฒนธรรมของหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นมิติที่มักจะมิได้มีการกล่าวถึงอย่างไรก็ดี มีผู้ที่เห็นถึงความสำคัญได้ศึกษามิตินี้ดังกล่าว นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2544) กล่าวว่า เป็นมิติทางวัฒนธรรมเป็นมิติที่มีความสำคัญมาก เพราะได้รวมเอาเรื่องต่างไว้ทั้งสิ้น 4 เรื่อง คือ

- 1) อุดมการณ์ ในเรื่องความเกื้อกูล ทั้งในระหว่างบุคคลด้วยกันและบุคคลกับธรรมชาติ
- 2) โลกทัศน์ ให้มองว่าคนเราอยู่ได้เพราะการพึ่งพาอาศัยกัน และการพึ่งพาธรรมชาติ
- 3) ความสัมพันธ์ทางสังคม คือ มีการติดต่อสัมพันธ์กัน โดยตรง ช่วยเหลือกันเหมือนญาติมิตร
- 4) ค่านิยม ในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไว้ว่างใจซึ่งกันและกัน

จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต (2550) ได้ทำการศึกษาต่อยอดองค์ความรู้มิติด้านวัฒนธรรมของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ โดยใช้นูมมมองของสำนักโพสต์โมเดิร์น มีประเด็นตีความ 4 ประเด็น คือ

1) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะอุดมการณ์กระแสหลักและพันธกิจของชาติ
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำมาเป็นกรอบในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และ ดังนั้นจึงมีสถานะเป็นเสมือนพันธกิจแห่งชาติ นอกจากนี้ผู้เขียนยังเห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีสถานะไม่ใช่เพียงปรัชญา แต่ยังมีพลังในการขับเคลื่อนคนในชาติให้สามารถดำรงชีพและดำรงชาติ ในฐานะที่เป็นอุดมการณ์หลักด้วยเหตุผล 4 ประการ (จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต, 2550: 11-20) คือ

- 1.1) อุดมการณ์มีหน้าที่ในการธำรงรักษาสร้างสรรค์ชาติ
- 1.2) อุดมการณ์สะท้อนโลกทัศน์ที่สำคัญของปัจเจกบุคคลและสังคม
- 1.3) อุดมการณ์มีหน้าที่ในการชี้แก้ปัญหา
- 1.4) อุดมการณ์นั้นถูกนำมาใช้ในยามสังคมวัฒนธรรมเข้าสู่ภาวะฉุกเฉิน

หรือ ยุควิกฤต

2) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะพุทธทัศน์ที่มุ่งพัฒนามิติทางจิตใจด้านภัย
“ระลอกวิกฤตแห่งยุคสมัยใหม่”

สาระหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับพุทธทัศน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เนื่องจากประเทศไทยเป็นสังคมพุทธโดยส่วนใหญ่ และเศรษฐกิจพอเพียงก็เกิดจากบริบทของไทย พุทธทัศน์ (Buddhist Worldview) นั้น มุ่งส่งเสริมคุณค่าและหล่อหลอมจิตวิญญาณของมวลมนุษยชาติ ตามแนวทางแห่งสันติภาพตามหลักธรรม และมีได้แปลกแยกกับความเป็นสากล ปัญหาของสังคมไทย มีลักษณะที่ไม่สมดุลกัน ทั้งในด้านการผสมผสานระหว่างกระแสตะวันตกและกระแสเดิมของไทย ความไม่สมดุลในกระแสวัตถุและจิตใจ ความไม่สมดุลในกระแสของทฤษฎีและการปฏิบัติ รวมถึงความไม่สมดุลในกระแสของปัญญาและอารมณ์ด้วย สิ่งสำคัญคือ การนำหลักโลกทัศน์แบบพุทธศาสตร์มาใช้ ในกระบวนการพัฒนาปัญญา ทั้งในด้านการคิดตรึงตรงและความสามารถแปลความคิดออกเป็นการกระทำ ดังนั้นกระบวนการพัฒนาปัญญาแบบพุทธจึงตั้งอยู่บน “จินตามยปัญญา” คือการคิดพิจารณาเหตุผล และ “ภาวนามยปัญญา” คือ การลงมือปฏิบัติฝึกหัดอบรมให้เห็นแจ้งรู้จริง การดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง หรือการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยการคิดเป็น และใช้ชีวิตเป็น (จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต, 2550: 20-25)

3) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในการถนอมหรือ สร้างใหม่ และฟื้นฟู อัตลักษณ์ว่าด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมบางประการของไทย

อัตลักษณ์ของคนยุคสมัยใหม่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เป็นอัตลักษณ์แบบสัมพันธ์ซึ่งสามารถสรุปผลได้ คือ ทำให้สังคมเปิด ประชาชนมีสิทธิและโอกาสเข้าถึงข้อมูลมากขึ้น คุณภาพในชีวิตบางด้านดีขึ้น แต่ผลเสียกลับมากกว่า คือ วิถีชีวิตเปลี่ยนไป สังคมมีความเหลื่อมล้ำมากขึ้น รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมสลับซับซ้อนมากขึ้น ภายใต้เงื่อนไขของเงินและผลประโยชน์ เกิดการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น เอาเปรียบ สภาพจิตใจเสื่อมโทรมลง เกิดระบบใหม่ที่เรียกว่า “ระบบอุปถัมภ์ทุนนิยม” ที่สร้างความเสียหายมหาศาล อำนาจของชนชั้นเปลี่ยนไป พ่อค้า นักธุรกิจเจ้าของกิจการ ถูกแทนที่ด้วยชนชั้นนายทุนข้ามชาติ (Transnational Capitalist Class or TCC) ดังนั้นการรื้อถอนรูปแบบอัตลักษณ์บนความสัมพันธ์แบบทุนนิยมบริสุทธ์ ที่เห็นตัวเงินเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ภายใต้กระบวนการขับเคลื่อนของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงวาทกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นวิถีทางหนึ่งในการคืนอำนาจให้กับประชาชนอย่างแท้จริง “ชุมชนาธิปไตย” จึงเป็นตัวอย่างรูปแบบความสัมพันธ์ที่พึงประสงค์ คือ ระบบประชาธิปไตยของประชาชนเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง (จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต, 2550: 25-32)

4) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะการปฏิวัติสังคม วัฒนธรรมบนมิตिक่านิยมบางประการของไทย

ค่านิยมเป็นพลังความคิดพื้นฐาน ที่เป็นตัวกำหนด และผลักดันให้บุคคลตัดสินใจเลือกประพฤติปฏิบัติ โดยเห็นว่าถูกต้องและสมควร กระแสโลกาภิวัตน์เป็นแรงผลักดันทำให้เกิดค่านิยมสากล ที่สามารถเอื้อประโยชน์ร่วมกันของมนุษยชาติ เช่น ค่านิยมประชาธิปไตย ค่านิยมสิทธิมนุษยชน แต่ในอีกแห่งหนึ่งก็มีค่านิยมที่มุ่งเน้นอัตนิยม ซึ่งสามารถรวบรวมได้ 4 ประการหลัก คือ 1) ปัจเจกชนนิยม 2) วัตถุนิยม 3) ความนิยมในการแข่งขัน 4) การชื่นชมในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สิ่งที่ต้องเร่งแก้ไข คือ ค่านิยมในการบูชาตะวันตก ควรปลูกฝังจิตใจแบบวิพากษ์ เพื่อให้บุคคลคิดเป็น วิเคราะห์เป็น ใช้ความคิดควบคู่กับปัญญา ค่านิยมไทยบางประการ เช่นการให้เพื่อการแลกเปลี่ยน ซึ่งแสดงถึงระบบอุปถัมภ์ ค่านิยมพึ่งผู้ใหญ่มิพึ่งตนเอง การนอบน้อมผู้มีอำนาจ ควรเปลี่ยนมาเน้นค่านิยมเดิมของเอเชีย ที่เน้นการแสวงหาดุลยภาพทางจิต (Psychological Equilibrium) ค่านิยมเคารพกฎหมาย เชิดชูประชาธิปไตย เน้นความซื่อสัตย์ ยึดถือความประหยัด เป็นต้น (จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต, 2550: 32-35)

บทวิเคราะห์

มิติทางวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับมิติอื่นๆ โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับมิติด้านจิตใจ ได้แก่ อุดมการณ์ โลกทัศน์ และค่านิยม ในขณะที่เรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นจะเกี่ยวข้องกับ

กับมิติด้านสังคมโดยตรง มิติด้านจิตใจและมิติด้านวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กัน โดยมิติด้านจิตใจเป็นพื้นฐานคือการจะเกิดอุดมการณ์ในการถือกุศลกันได้นั้น บุคคลต้องมีจิตใจที่ถือกุศลให้แก่ผู้อื่นก่อน โลกทัศน์ที่ยึดหลักการพึ่งพาอาศัยกันก็ต้องเกิดจากจิตใจที่เมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือกัน ซึ่งตรงกับค่านิยมของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และไว้ว่างใจกัน ต้องมีจิตใจที่ตั้งามประกอบด้วยคุณธรรมเป็นรากฐานทั้งสิ้น แต่มิติต่างวัฒนธรรมนั้นจะมีลักษณะของความต่อเนื่อง เป็นพลวัตรของความคิดและจิตใจ ทำให้กลายเป็นสิ่งที่ฝังแน่นและมั่นคง

การจะขับเคลื่อนประเทศชาติภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น จำเป็นต้องทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปอยู่ในระดับอุดมการณ์ของคนในประเทศ จึงจะทำให้ทุกคนเกิดความสามัคคี และขับเคลื่อนประเทศชาติไปสู่ทิศทางและเป้าหมายเดียวกันได้ การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นพันธกิจแห่งชาติ จะทำให้สามารถเห็นภาพของเป้าหมายการทำงานได้ชัดเจนขึ้น จากการทำได้มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นกรอบในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 และ 10 นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมิได้เป็นพันธกิจของชาติอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมีหน้าที่ให้คำปรึกษาทางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่ผู้ที่ปฏิบัติแท้จริงแล้วคือรัฐบาล หรือคณะรัฐมนตรี ซึ่งผู้บริหารประเทศอาจนำแผน ที่ได้เสนอไป มาปฏิบัติหรือไม่ก็ได้ ดังเช่น ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ที่ไม่ได้รับความสำคัญ และไม่ได้นำไปปฏิบัติใช้ ดังนั้นการจะทำให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็น พันธกิจแห่งชาตินั้น ควรจะเริ่มจากผู้บริหารประเทศที่จะแสดงจุดยืนของประเทศที่ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานว่าจะยึดหลักของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารประเทศ และนำประเทศไปสู่สังคมแห่งความพอเพียง ตั้งเป็นพันธกิจที่ชัดเจนแล้วจึงส่งผ่านไปยังหน่วยงานต่างๆ นอกจากนี้ยังต้องรณรงค์ให้เกิดในภาคส่วนอื่นๆ ทั้งภาครัฐกิจ ภาคเกษตร และประชาชนทั่วไป เพื่อให้การขับเคลื่อนประเทศได้รับการผลักดันจากทุกคน

ในเรื่องโลกทัศน์ ผู้วิจัยเห็นว่าคนไทยมีโลกทัศน์ของพุทธศาสนาแทรกซึมอยู่แล้ว และแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็ถือกำเนิดจากบริบทของประเทศไทย จึงกล่าวได้ว่าโลกทัศน์ของคนไทยมีความสอดคล้องกับพุทธทัศน์ ตลอดถึงโลกทัศน์แบบเศรษฐกิจพอเพียงด้วย เมื่อก้าวถึงแก่นของพุทธศาสนา ก็คือหลักธรรม ซึ่งคนทั่วไปมักมองว่าไม่เกี่ยวกับทางโลก ผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมอาจแบ่งได้เป็น 2 แบบ หรือ 2 ระดับ คือ หลักธรรมทางธรรม และหลักธรรมทางโลก หลักธรรมทางธรรม หรือหลักธรรมโดยทั่วไปนั้นมุ่งการตัดกิเลส เพื่อเข้าสู่หนทางแห่งธรรม มีเป้าหมายเพื่อการหลุดพ้น แต่หลักธรรมนั้นสามารถนำมาปรับใช้กับทางโลกได้ โดยหวังเพียงลดกิเลสให้เบาบางลง ไม่ต้องถึงกับตัดกิเลสได้ แต่ให้ลดและควบคุมความอยาก ความต้องการของตนได้ เพื่อมิให้สร้างความสะดวก ร้อน เบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งตนเองด้วย ดังนั้นโลกทัศน์ในแบบของ

เศรษฐกิจพอเพียง จึงควรเป็นพุทธทัศน์ในทางโลก ซึ่งกิเลสตัวสำคัญประการหนึ่ง ก็คือ “ความโลภ” อยากรได้ อยากรมี ทรัพย์สมบัติ เงินทอง หลักของความพอประมาณทำให้เราลดความโลภ รู้จักความพอดี พอใจในสิ่งที่มี สิ่งที่เป็น ก็จะทำให้เราเป็นสุขได้ นอกจากนี้เงื่อนไขคุณธรรมนั้น สามารถนำหลักธรรมมาใช้ได้เกือบหมด เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขที่คู่กัน ความรู้จะต้องประกอบด้วยปัญญาซึ่งเป็นคุณธรรมตัวหนึ่ง

ในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม ตามที่ จุฑาพรรษ์ ผดุงชีวิต (2550) ได้เสนอรูปแบบความสัมพันธ์ที่เรียกว่า “ชุมชนาธิปไตย” ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องเร่งพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งโดยใช้แนวคิดดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนา โดยควรจะทำในทุกๆ ด้าน อาทิ ด้านการเมืองนั้น ต้องให้ความรู้ทางการเมือง หลักประชาธิปไตยที่แท้จริง ให้คนในชุมชนตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ของตน บทบาทของตนทางการเมือง และรู้วิธีที่จะแสดงออกทางการเมืองที่เหมาะสม ด้านสิ่งแวดล้อม ต้องฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ และสอนให้คนในชุมชนรู้จักจัดการกับสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง ทั้งการใช้ประโยชน์ ดูแล และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อความยั่งยืนของสังคม ด้านจิตใจ ต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจตามเศรษฐกิจพอเพียง ให้ควบคุมจิตใจของตน ทั้งความโลภ ความอยากรได้ อยากรมี ให้รู้จักพอประมาณ และใช้เหตุผลก่อนตัดสินใจทำอะไร ใช้ปัญญาตามแนวพุทธประกอบการใช้ความรู้ คือ จินตามยปัญญา คิดพิจารณาเหตุผล และ ภาวนามยปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเห็นแจ้งรู้จริง

ในมิติของค่านิยม *กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลทั้งในด้านบวกและด้านลบ ด้านบวก เช่น ค่านิยมในประชาธิปไตย ค่านิยมในสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ด้านลบนั้นเกิดค่านิยมแบบสุขนิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยม ปอเจกนิยม* ค่านิยมของคนไทยก็เช่นเดียวกัน ที่มีทั้งส่วนที่ดีและไม่ดี อาทิ ค่านิยมเรื่องระบบอุปถัมภ์ ซึ่งทำให้ขาดประสิทธิภาพในการสรรหาบุคลากร และเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นในสังคม ดังนั้นสิ่งที่เราควรทำก็คือ การพิจารณาเลือกรับในสิ่งที่ดี และปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดี ดังเช่น นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้เปรียบเทียบประเทศเป็นเหมือนกับร่างกายของคนเรา ร่างกายของเราประกอบด้วยเซลล์ ซึ่งเซลล์นี้มีคุณสมบัติเป็นเยื่อเลือกผ่าน คือไม่ได้รับทุกสิ่งเข้าสู่ร่างกาย และไม่ปล่อยให้ทุกอย่างออกไป แต่จะเลือกสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ต่อร่างกายเข้ามา และขับของเสียหรือสิ่งที่เป็นพิษต่อร่างกายออกไป ดังนั้นประเทศของเราก็เช่นกัน ไม่ควรรับค่านิยมทุกอย่างของตะวันตก แต่ควรพิจารณาเลือกในค่านิยมที่ดีและมีประโยชน์ ไม่ขัดกับค่านิยมและบริบทของไทย โดยใช้แนวคิดแบบวิพากษ์ เพื่อให้บุคคลคิดเป็น วิเคราะห์เป็น และใช้ความคิดควบคู่กับปัญญา

3.1.2.4 มิติด้านจิตใจ

มิติทางจิตใจเป็นอีกมิติหนึ่งที่มีกฎเกณฑ์ตลอดการพัฒนาที่ผ่านมาของประเทศไทยมิติทางจิตใจเป็นเรื่องที่ไม่ได้รับการพัฒนาขึ้นควบคู่กับเศรษฐกิจ วัตถุ และเทคโนโลยีเลย ไสว บุญมา (2543) กล่าวว่า ความพอเพียงนั้นมีความหมายในเชิงนามธรรม อันเป็นความรู้สึกในจิตใจ ไม่ใช่เรื่องของรูปธรรม ความพอเพียงทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความพอเพียงด้านจิตใจที่อยู่บนฐานของศีลธรรมก่อน ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจจะไม่สำเร็จ หากฐานของสังคมและการเมืองไม่มั่นคง ซึ่งสมาชิกในสังคมต้องทำตามกฎเกณฑ์และอยู่ในศีลธรรมจรรยาด้วย นอกจากนี้ ในรายงานการพัฒนาคอนของประเทศไทย ปี 2550 (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550) ยังมีคำกล่าวที่สนับสนุนแนวคิดดังกล่าวว่า ในการพัฒนาใดๆ นั้น การพัฒนาพื้นฐานจิตใจหรือจิตวิญญาณ เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นที่จะขาดไม่ได้ หรือไม่สามารถแยกออกจากการพัฒนาทุกชนิดได้ ดังนั้นในการพัฒนาประเทศ มิติด้านจิตใจจึงเป็นด้านที่มีความจำเป็น ที่จะต้องมีการพัฒนาควบคู่กันไปกับการพัฒนาในด้านอื่นๆ ซึ่งไม่อาจละเลยได้

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเน้นคนเป็นหัวใจของการพัฒนา ซึ่งมีแนวคิดแบบมนุษยนิยมที่ให้ความสำคัญกับจิตใจ มองว่าคนนั้นเป็นสิ่งที่มีชีวิตไม่ใช่เครื่องจักร การพัฒนาจิตทางจิตใจนั้นต้องเริ่มจากการสร้างพื้นฐานจิตใจของคนให้มีจิตสำนึกที่พอเพียงก่อน จิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียง หรือจิตสำนึกพอเพียง หมายถึง การที่มีหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข อยู่ในจิตสำนึกนั่นเอง ซึ่งคำว่า “จิตสำนึก” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมายของว่าคือ “ภาวะที่จิตตื่น และรู้ตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสได้ด้วยกาย” ในขณะที่ศาสตร์ด้านจิตวิทยา (Psychology) ให้คำนิยามไปในทิศทางเดียวกัน จิตสำนึก (Conscious) คือการตระหนักรู้สิ่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก ร่างกาย นั่นคืออาจกล่าวได้ว่า จิตสำนึกก็คือ การที่เรามีสติรู้ตัว ว่า ณ ขณะนั้นเรากำลังทำอะไรอยู่ มีวิจรรย์ญาณที่สมบูรณ์พร้อมในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ก่อนที่จะลงมือกระทำ ดังนั้นจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียง จึงหมายถึง การที่เรามีสติรู้ตัว ณ ขณะนั้น และพร้อมที่จะใช้หลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ในการพิจารณาวิเคราะห์สถานการณ์และสิ่งต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจแสดงพฤติกรรม หรือลงมือกระทำใดๆ

บทวิเคราะห์

ในเบื้องต้นนั้นการมีจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียงอาจจะต้องอาศัยความพยายามที่ จะต้องมีสติอยู่เสมอ แต่หากฝึกหรือปฏิบัติจนเกิดความเคยชินแล้ว หลักการและพฤติกรรมต่างๆ หรือมาตรฐานของการพิจารณาว่าสิ่งไหนสอดคล้องกับกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ ก็จะกลายเป็นพฤติกรรมในขั้นอัตโนมัติได้ คือไม่ต้องมีการไตร่ตรองอย่างเป็นทางการเป็นขั้นตอนทีละขั้น แต่จะสามารถประมวลผลได้เร็วขึ้นจนอาจเหลือเพียงขั้นเดียว ทั้งนี้การแสดงพฤติกรรมต่างๆ

โดยขาดสติ และการพิจารณาถึงเหตุผลนั้น มักก่อให้เกิดปัญหาตามมา เนื่องจากการตัดสินใจของเรา จะถูกครอบงำด้วยอารมณ์ และกิเลสตัณหา ทั้งความโลภ ความโกรธ ความหลง การมีสติเสมือน เป็นเครื่องที่ช่วยยับยั้งอารมณ์และกิเลสต่างๆ และเมื่อได้พิจารณาถึงเหตุและผล ก็จะทำให้เราสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ ดังนั้นจะเห็นว่ามิตินี้ ทางด้านจิตใจจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการตัดสินใจในด้านต่างๆ ทั้งการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และอื่นๆ หากเราไม่มีพื้นฐานทางจิตใจที่ดีและเข้มแข็ง ก็จะถูกอารมณ์และกิเลสต่างๆ เข้าครอบงำได้โดยง่าย และเกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาดจนเกิดผลเสียต่อส่วนรวม ดังนั้นการพัฒนา มิติด้านจิตใจจึงเสมือนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในด้านอื่นๆ ด้วย ที่จะต้องมีการพัฒนาควบคู่ กันไปไม่สามารถแยกออกได้ และไม่ควรที่จะถูกละเลยอย่างที่ผ่านมาของการพัฒนาประเทศ

3.1.2.5 มิติด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่ของมนุษยชาติ เพราะถึงแม้ ระบบเศรษฐกิจจะล่มสลายมนุษย์ก็ยังสามารถอยู่ได้ เพียงแต่ไม่สะดวกสบายไม่ใช้อย่างปัจจุบัน แต่คนใน สมัยโบราณก็ยังมีชีวิตอยู่ได้ แต่ในทางตรงกันข้ามหากสิ่งแวดล้อมล่มสลายมนุษย์เองหรือแม้แต่ สิ่งมีชีวิตต่างๆก็อาจจะไม่สามารถดำรงอยู่ต่อไปได้อีก ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการ พัฒนาของมนุษย์ที่กระทำอย่างต่อเนื่อง ยิ่งส่งผลให้เห็นชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ปัญหาภัยธรรมชาติที่ เกิดบ่อยและรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ปัญหาคุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรมจากการปล่อยน้ำทิ้งของชุมชน ภาคเกษตร และภาคอุตสาหกรรม ส่งผลต่อวิถีชีวิตซึ่งแต่เดิมเราเคยสามารถใช้น้ำจากแหล่งน้ำ ลำคลอง แม่น้ำ มาบริโภค อุปโภคได้ แต่ปัจจุบันไม่สามารถที่จะทำได้ รวมทั้งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพของชาวประมง และผู้ที่อาศัยการจับสัตว์น้ำเพื่อเลี้ยงชีพ ปัญหามลพิษต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็น ฝุ่นละออง ควันพิษ น้ำเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองใหญ่ๆ การเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ ซึ่งแต่เดิมประเทศไทยเคยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดม สมบูรณ์ที่สุดประเทศหนึ่งในโลก กลายเป็นประเทศที่มีทรัพยากรจำกัดเพียงชั่วอายุคนรุ่นเดียว (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550)

ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมข้างต้นเกิดจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของไทย การพัฒนาที่ขาดดุลยภาพ มุ่งเน้นการพัฒนาไปที่ด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว จนขาดการพัฒนาใน ด้านต่างๆเท่าที่ควร เช่น ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการส่งเสริมและรักษาวัฒนธรรมของ ชาติ จนกระทั่งประเทศเสียความสมดุล และเกิดปัญหาต่างๆตามมาอีกมากมาย โดยเฉพาะด้าน สิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก ที่สำคัญคือการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมนั้นจำเป็นต้องอาศัย ระยะเวลาานพอสมควร มิใช่จะทำให้ฟื้นตัวได้ในระยะเวลาอันสั้น การพัฒนาประเทศในอนาคต จึงควรยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการปฏิบัติและเป็นกรอบทางความคิด เพราะจะ

สามารถสร้างสมดุลให้กลับคืนมาได้ โดยการปฏิบัติไปในทางสายกลาง การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้นทรงแสดงให้เห็นผ่านทางโครงการต่างๆมากมาย อาทิ การจัดการกับปัญหาเรื่องของดิน ดินนับเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งสำหรับประเทศไทย เพราะประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีดินเป็นปัจจัยสำคัญ ปัจจุบันทรัพยากรดินมีความเสื่อมโทรมมากและยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการปลูกพืชติดต่อกันเป็นเวลานานโดยไม่บำรุงดิน การปลูกพืชทำลายดิน ธาตุอาหารพืชถูกทำลายจากการเผา ดินมีปัญหาเฉพาะ ไม่เหมาะสมต่อการนำไปใช้ประโยชน์ และปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าวอย่างยิ่ง ด้วยทรงเห็นว่าดินเป็นปัจจัยพื้นฐานเช่นเดียวกับน้ำ ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรดิน (รัชชัช สุภดิษฐ์, 2550) ดังนี้

- ดินทราย : ต้องเพิ่มกันชนในดิน
- ดินเป็นหิน กรวด และแห้งแล้ง : ต้องยึดดินและช่วยให้ชื้น
- ดินดาน ดินแข็ง และดินลูกรัง : ต้องสร้างของดีซ้อนบนของเลว
- ดินถูกชะล้าง : ช่วยเหลือด้วยกำแพงที่มีชีวิต
- ดินเปรี้ยวหรือดินพรุ : ทำให้ดินโกรธโดยการแก้งดิน
- ดินเค็ม : ต้องล้างความเค็ม

บทวิเคราะห์

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางการจัดการดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้ ซึ่งได้ใช้ความรู้ รอบคอบ และระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง ในการศึกษาและเผยแพร่องค์ความรู้เรื่องการจัดการกับปัญหาของทรัพยากรดิน ด้านความรู้ ทรงศึกษาทดลอง บูรณาการองค์ความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งปฐพีวิทยา ความรู้ด้านการเกษตร เรื่องของพืชพันธุ์ต่างๆ ภูมิศาสตร์ สภาพของดินในแต่ละท้องที่ เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาดินได้อย่างเหมาะสมตามสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ มีความรอบคอบและระมัดระวัง คือก่อนที่จะมีการเผยแพร่องค์ความรู้ใดๆ ทรงทดลองปฏิบัติจริงจนเห็นผล เกิดข้อสรุปที่แท้จริงตามหลักวิทยาศาสตร์ จึงจะนำความรู้ที่ได้ ออกเผยแพร่ หลักการทรงงานเหล่านี้ควรนำไปเป็นแบบอย่างในการทำงาน ว่าในการทำอะไรก็ตาม จะต้องมีการศึกษาความรู้ในเรื่องนั้นอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเกื้อหนุนและบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆจนเกิดเป็นวิธีการหรือวิถีการที่ดีที่สุด และยังต้องนำผลสรุปที่ได้มาทดลองว่าได้ผลตามหลักการหรือไม่ ซึ่งจะทำให้รู้ข้อดีข้อเสียและผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น เพื่อจะได้หาทางปรับปรุงแก้ไข เมื่อได้ทำทุกอย่างอย่างรอบคอบแล้ว จึงนำไปปฏิบัติหรือเผยแพร่อย่างระมัดระวังก็จะเกิดประโยชน์ และผลสำเร็จสูงสุดตามเงื่อนไขความรู้

ผู้วิจัยเห็นว่า มิติด้านสิ่งแวดล้อมของเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่ การใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน คือต้องรักษาสมดุลของธรรมชาติกับการพัฒนา หากขาดความสมดุล ประชาชน สังคม และประเทศชาติคงไม่อาจอยู่อย่างมั่นคงได้ โดยใช้แนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือมีการใช้อย่างพอประมาณเหมาะสม สิ่งที่จะใช้นั้น ต้องมีความจำเป็นและมีเหตุผล มีการคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เช่น ทรัพยากรเสื่อมโทรมลง มลพิษในสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มขึ้น เป็นต้น เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน คือไม่ใช้จนส่งผลเสียกับสิ่งแวดล้อม หรือทำลายสมดุลของธรรมชาติ เพราะสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกับการใช้ทรัพยากรและการดำเนินชีวิตของคนในอนาคต มีการศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์อย่างถูกต้องตามหลักการ ที่สำคัญคือการดำเนินงานจะต้องมีคุณธรรม ไม่นึกถึงผลประโยชน์ส่วนตนจนสร้างความเสียหายให้กับสิ่งแวดล้อมและส่วนรวม ในการจัดการทรัพยากรดินเอง ก็จะต้องมีแนวทางที่สอดคล้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรข้างต้นเช่นกัน โดยยึดหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ความพอประมาณ มีการใช้ประโยชน์จากดินอย่างพอประมาณ เช่น เมื่อปลูกพืชไประยะหนึ่งก็ควรจะพักดินให้ฟื้นฟูแร่ธาตุ หรือเราจะเติมอาหารให้กับดินเองก็ได้ เพราะดินก็เหมือนกับคนที่ต้องให้เวลาพักบ้าง ความมีเหตุผล การใช้ประโยชน์จากดินนั้น จะต้องคำนึงถึงลักษณะของดิน ว่ามีความเหมาะสมจะปลูกพืชอะไร จะจัดแบ่งอย่างไรว่าจะปลูกพืชอะไรบ้าง ทั้งนี้ต้องคำนึงว่าเราจะปลูกเพื่ออะไรด้วย จะปลูกเพื่อบริโภคเองหรือเพื่อการค้า การมีภูมิคุ้มกัน การปลูกอะไรหรือใช้พื้นที่อย่างไร นั้น ต้องคำนึงถึงความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง หากเราปลูกพืชชนิดเดียวกันทั้งหมดหรือทำอะไรแต่อย่างเดียว เราไม่สามารถจะบริโภคสิ่งนั้นได้อย่างเดียว หรือในการค้าหากราคาพืชชนิดนั้นตกต่ำก็จะส่งผลกระทบต่อเรามาก เงื่อนไขความรู้ จะต้องศึกษาความรู้ในเรื่องดินในพื้นที่ของตนว่ามีลักษณะอย่างไร เหมาะกับการปลูกพืชอะไร หากมีปัญหาดินจะแก้ไขได้อย่างไร ความรู้ในการปลูกพืชชนิดต่างๆหรือในอาชีพที่เราต้องการทำ รวมทั้งเรื่องของภูมิศาสตร์ สภาพดินฟ้าอากาศ และลักษณะพื้นที่นั้นก็มีส่วนต่อการทำการเกษตรเช่นกัน เงื่อนไขคุณธรรม จะต้องมีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ไม่คดโกงใคร มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และน้ำใจให้ผู้อื่น เมื่อเรามีปัญหาต้องการความช่วยเหลือก็จะมีผู้เมตตา รวมทั้งต้องคำนึงถึงส่วนรวม ต้องไม่ทำในสิ่งที่เป็นภัยต่อผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ในการอนุรักษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักที่เรียกว่า “ป่า 3 อย่าง 4 ประโยชน์” โดยแนะนำให้เกษตรกรปลูกต้นไม้ 3 ชนิด คือไม้กินผล ไม้ฝืน และไม้ก่อสร้าง ซึ่งประโยชน์ที่จะได้เพิ่มมาก็คือความชุ่มชื้นและการรักษาดิน ทรงแนะนำว่าวิธีที่ดีที่สุดในการฟื้นฟูป่าสภาพป่าก็คือการปล่อยให้ป่าฟื้นตัวตามธรรมชาติ ทางด้านทรัพยากรน้ำ ทรงรณรงค์ให้มีการสร้างฝายน้ำล้นเป็นระยะๆ ตามแม่น้ำ ลำธาร ซึ่งจะทำให้เกิดแอ่งน้ำเพื่อให้ความชุ่มชื้นแก่บริเวณใกล้เคียง สามารถทำการเกษตร และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาได้

3.2 การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่สามารถนำไปประยุกต์ได้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะในระดับใด บุคคล ชุมชน องค์กร หรือระดับประเทศ ไม่ว่าจะประกอบอาชีพอะไร ภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรม ภาคการผลิต หรือภาคบริการ และไม่ว่าจะเป็นองค์การในลักษณะไหน ทั้งองค์การภาครัฐ องค์การภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ก็สามารถนำไปประยุกต์ได้ทั้งสิ้น ประการสำคัญคือจะต้องมีการทำความเข้าใจในส่วนแรก คือหลักการและแนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้เสียก่อน ในส่วนที่สองนี้จึงเป็นการนำเสนอตัวอย่างและแนวคิดในการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในภาคส่วนต่างๆ โดยจะแบ่งการอธิบายเป็นระดับเริ่มจากระดับประเทศ ซึ่งอธิบายภาพรวมของการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง การบริหารการพัฒนา การบริหารเศรษฐกิจ การบริหารการศึกษา เป็นต้น ลำดับถัดมาเป็นการประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนหรือองค์กร โดยจะแบ่งองค์การออกเป็นองค์การภาครัฐ องค์การภาคเอกชน และในชุมชนสุดท้ายเป็นการประยุกต์ในระดับบุคคลหรือประชาชน

3.2.1 การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับประเทศ

3.2.1.1 เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาประเทศ

การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาประเทศควรใช้กลยุทธ์การพัฒนาที่สมดุล เริ่มจากการสร้างความจำเป็นพื้นฐานก่อน ซึ่งต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงที่เป็นพลวัตในการสะสมองค์ความรู้ ประสบการณ์ความร่วมมือกัน การปรับปรุงโครงสร้างภายใน และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม นอกจากนี้บทบาทของรัฐก็เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งควรจะมุ่งไปที่ความจำเป็นพื้นฐานและโอกาสสำหรับคนจน ตลอดจนองค์กร ชุมชนที่จำเป็นต้องร่วมมือกันช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น การผลิต การตลาด การดำเนินชีวิต สวัสดิการ การศึกษา งานสังคม และศาสนา บริษัทเอกชนขนาดใหญ่ควรจะจ่ายภาษีและทำตามกฎหมาย มีความรับผิดชอบต่อสังคม และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สุดท้ายคือองค์กรที่ใจบุญ มูลนิธิ และกลุ่มสังคมอารยชนที่จะเข้ามาช่วยเหลือและระดมทรัพยากรให้แก่คนจน เป้าหมายที่สำคัญที่สุด คือประเทศไทยควรพยายามมุ่งไปยังการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Chirayu Isarangkun and Kobsak Pootrakool, 2545)

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และกอบศักดิ์ ภูตระกูล ยังได้กล่าวถึงแนวทางการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงอีกว่าในการประยุกต์นั้น ควรแบ่งออกเป็น 2 ภาคส่วน คือ ภาคเกษตรและภาคอื่นๆนอกเหนือจากภาคเกษตร จากการวิเคราะห์ความล้มเหลวของภาคเกษตรเกิดจากการขาดองค์ประกอบทั้ง 3 ประการของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ การมีเหตุผล และการมี

ภูมิคุ้มกัน ในการนำไปใช้ในภาคเกษตรจึงมีทฤษฎีที่เรียกว่า ทฤษฎีใหม่ ซึ่งมี 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 มีเป้าหมายให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยการจัดสรรพื้นที่ของตน ชั้นที่ 2 คือการรวมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ ซึ่งจะสามารถลดต้นทุนได้ ชั้นที่ 3 คือ การขยายกิจกรรม เช่น โรงเรียน หรือ สหกรณ์ และอาจร่วมมือกับสถาบันทางการเงินหรือพลังงานสำหรับความร่วมมือและช่วยเหลือ ส่วนในภาคอื่นๆ เช่น ภาคการผลิตและภาคบริการ สามารถนำหลักความพอประมาณ มีเหตุผล และภูมิคุ้มกันได้ โดยควรจะเติบโตจากพื้นฐานที่แข็งแรง การเรียนรู้ที่จะสร้างตำแหน่งที่เหมาะสมในตลาด การปรับปรุงคุณภาพ และลดต้นทุน ไม่ควรเติบโตเร็วด้วยการกู้ยืม และควรจะคิดถึงในกรณีที่เลวร้ายมากกว่าความสำเร็จของโครงการเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน

วิเคราะห์เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาประเทศ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า งานของจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และกอบศักดิ์ ภูตระกูล มุ่งไปที่ปัญหาความยากจน ดังนั้นการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกลุ่มเป้าหมายจึงเป็นผู้ที่มีรายได้น้อย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรและอยู่ในภาคอื่นๆอีกเล็กน้อย สิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนา ก็คือการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับหลักการจัดการสมัยใหม่ หลักสำคัญคือการสร้างภูมิคุ้มกัน เป็นการให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมภายนอกหรือที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ คือไม่ว่าเราจะอยู่มุมใดของโลก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นที่ไหนก็จะส่งผลกระทบต่อเราเช่นกัน ดังนั้นเราจึงต้องเตรียมรับมือกับความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นจากภายนอก การระดมองค์ความรู้ซึ่งในที่นี้ คือความรู้ในท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นตรงกับเรื่องของการจัดการความรู้ สิ่งที่เราขาดก็คือการพัฒนาความรู้ที่มีอยู่ให้ดีขึ้น ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งความรู้จากภูมิปัญญาไทยจะมีความสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย มากกว่าความรู้ที่เรารับมาจากชาติอื่นๆ ซึ่งเรามักรับเข้ามาใช้โดยมิได้มีการปรับประยุกต์ใดๆ เพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของประเทศไทย ทำให้หลายโครงการล้มเหลว ดังนั้นความรู้ที่จะนำมาใช้จึงควรมีที่มาจาก 2 แหล่ง คือภูมิปัญญาไทยที่ได้พัฒนาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และความรู้จากที่อื่นที่ได้ปรับให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย โครงสร้างทางการจัดการมีลักษณะจากล่างขึ้นบน (bottom up) ซึ่งตรงข้ามกับโครงสร้างองค์การภาครัฐที่ไม่ว่าจะนำความรู้อะไรใหม่เข้ามาใช้ โครงสร้างก็ยังเป็นแบบสั่งการจากบนลงล่าง ลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นการดูแลตนเอง การพึ่งตนเอง และการจัดการตนเอง เพราะเขาเหล่านั้นย่อมรู้ถึงปัญหาของตนได้ดีที่สุด และสามารถเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นได้

3.2.1.2 เศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหาร

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีองค์ความรู้ร่วมสมัย สอดคล้องกับการบริหารสมัยใหม่ มีวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกัน เน้นการเจริญเติบโตที่มีคุณภาพ และต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อให้ประชาชนกินดีอยู่ดีอย่างทั่วถึง ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สามารถรับมือกับปัจจัยเสี่ยงจากภายนอกที่เข้ามากระทบได้ มีการมองหลายมิติ และชี้นำการสร้างกลยุทธ์เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันได้ (Competitive advantage) เป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ฅฎฐพงศ์ ทองภักดี (2550) ได้กล่าวถึงกระบวนการการประยุกต์เพื่อบริหารการพัฒนาว่าควรมีกระบวนการ 3 ประการ คือ

- 1) การจัดการให้คนมีความพอเพียง ตามหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข
- 2) นำปรัชญาสร้างวิสัยทัศน์ เพื่อให้การสื่อสารเข้าใจได้ง่ายในทุกภาคส่วน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- 3) การบริหารจัดการตาม 3 ห่วง 2 เงื่อนไข คือ ด้านความพอประมาณ จะต้องพิจารณาเป้าหมายให้เหมาะสม คุ่มค่า สมดุลทั้งระยะสั้นระยะยาว ไม่ก่อหนี้เกินตัว คำนึงถึงทรัพยากรที่จำกัด และยั้งต้องคำนึงถึงความสามารถในการพึ่งตนเองด้วย ด้านความมีเหตุผล ต้องศึกษาการวางแผนอย่างรอบคอบ ชี้ว่าผลกระทบคืออะไร บรรลุได้หรือไม่ ยั่งยืนหรือไม่ ด้านการมีภูมิคุ้มกัน ต้องพิจารณาว่ามีความเสี่ยงใดบ้างที่จะทำให้การพัฒนาไม่บรรลุผล แล้วเตรียมรับความเสี่ยงนั้น เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม คือ จะต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆเสมอ คุณธรรมที่สำคัญ คือ ความซื่อสัตย์ ซึ่งจะทำให้คนในสังคมมีความไว้วางใจ และเชื่อถือกัน

วิเคราะห์เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหาร

ฅฎฐพงศ์ ทองภักดี (2550) บ่งชี้ถึงลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ว่าเป็นองค์ความรู้ร่วมสมัยสอดคล้องกับการบริหารสมัยใหม่ เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมไม่ใช่การพัฒนาแบบแยกส่วน นั่นคือต้องสมดุลในทุกๆด้าน เน้นการเติบโตที่มีคุณภาพนั่นคือต้องค่อยเป็นค่อยไปที่ละลำดับ มั่นคงและต่อเนื่อง ทั้งยังคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดเน้นที่การบูรณาการเข้ากับการบริหารในเรื่องต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมทั้งทรัพยากรต่างๆ เช่น ดิน น้ำ เป็นต้น ซึ่งเครื่องมือที่สำคัญคือการวางแผนและการวิเคราะห์โครงการ ผู้วิจัยเห็นว่าการวางแผนและวิเคราะห์โครงการ เป็นเพียงหน้าที่บางส่วนของการบริหารเท่านั้น คือการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) การควบคุมและประเมินผล (Controlling) ซึ่งควรจะบูรณาการหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในกิจกรรมทางการบริหารทั้งหมด นอกเหนือจากการวางแผนและวิเคราะห์โครงการในขั้นแรก เช่น การจัดองค์การ ขนาดองค์การควรมีขนาดที่เหมาะสมไม่ใหญ่เกินไปจนควบคุมยาก หรือเล็กเกินไปจนทำงานไม่ได้ ที่สำคัญต้องยึดหลักความ

ร่วมมือและช่วยเหลือกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล และการสื่อสารระหว่างหน่วยงานที่ดี การนำ ผู้นำ ควรเป็นแบบอย่างแห่งความพอเพียง มีคุณธรรม ขยัน อดทน ซื่อสัตย์สุจริต โอบอ้อมอารี โดยเฉพาะ การจัดการที่ต้องยึดหลักการมีส่วนร่วม หลักประชาธิปไตย และ โครงสร้างจากล่างขึ้นบน(Bottom up) การควบคุมใช้หลักการควบคุมตนเองแทนการควบคุมจากภายนอก การประเมินผลควรมีความ เป็นธรรม และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม เช่น ใช้เทคนิคการประเมินผลแบบ 360 องศา เป็นต้น รวมทั้งต้องประเมินทุกด้านมิใช่ประเมินด้านเศรษฐกิจเท่านั้น เช่น Balance-scorecard เป็นต้น นอกจากนี้ยังควรใช้เทคนิคอื่นๆที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วย เช่น การจัดการ ความรู้ การจัดการคุณภาพ การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

3.2.1.3 เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในด้านเศรษฐกิจ ประสพโชค มั่งสวัสดิ์ (2550) กล่าวว่า การบริหารเศรษฐกิจของประเทศมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้อง กับเป้าหมายของหลักเศรษฐกิจพอเพียง การบริหารเศรษฐกิจจะต้องเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ และมี เสถียรภาพ ซึ่งมีประเด็นสำคัญ 2 ประการ คือ การบริหารเพื่อการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในระยะ ยาว และการบริหารจัดการเพื่อความมีเสถียรภาพในระยะสั้น

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระยะยาว (Long-term Economic Growth) สามารถ นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในเรื่องการจัดการทุน 4 ชนิด คือ

1) ทุนกายภาพ ซึ่งการจะสร้างทุนทางกายภาพได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยเงินสะสม เพียงพอ ดังนั้น หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาใช้ก็คือ การออม นั่นคือเราจะต้องใช้จ่ายอย่าง พอประมาณ และมีเหตุผล ลดค่าใช้จ่าย และเพิ่มการออมให้มากขึ้น ก็จะสามารเพิ่มทุนทางกายภาพ ได้

2) ทุนมนุษย์ มีส่วนสำคัญต่อการเจริญเติบโตของประเทศในระยะยาว ดังนั้นเราจึง ต้องสร้างและสะสมทุนมนุษย์ โดยผ่านการศึกษา ซึ่งจะต้องมีคุณภาพที่ดี และจะต้องมีการเรียนรู้ ตลอดชีวิต เพื่อเพิ่มทักษะ ศักยภาพ และขีดความสามารถ

3) ทุนธรรมชาติ การศึกษาสัมพันธ์ระหว่างการปล่อยมลพิษและรายได้ต่อ ประชากร แสดงโดยเส้น EKC (The Environment Kuznets Curve) ซึ่งมีลักษณะโค้งคว่ำอธิบายได้ว่า ในประเทศที่ยากจน มีรายได้ต่ำจะมีการปล่อยมลพิษมาก ในขณะที่ประเทศที่มีรายได้มากจะมีการ ปล่อยมลพิษน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากประเทศที่ร่ำรวยแล้ว จะมีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยใช้ทุนด้าน อื่นมากกว่าทุนทางกายภาพและทุนธรรมชาติ และประชาชนสามารถจ่ายเพื่อสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นเรา จึงควรใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง พอประมาณ และช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4) ทุนสังคม มีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และยังส่งเสริมทุนด้านอื่นๆ เช่น ทุนมนุษย์ ทำให้เราถ่ายทอดความรู้ให้แกกัน ตรงกับหลักคุณธรรมในหลักเศรษฐกิจพอเพียง ความซื่อสัตย์ ทำให้เรามีความไว้วางใจกันมากขึ้น และเพิ่มความน่าเชื่อถือ

การรักษาเสถียรภาพในระยะสั้น (Short-term Economic Stability) วิฤตเศรษฐกิจ เมื่อปี 1997 - 1998 เกิดจาก การที่ภาครัฐและภาคเอกชนขาดการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ ภาครัฐมีการเปิดเสรีทางการเงินโดยขาดความรู้ ความรอบคอบ และเพิ่มความเสี่ยงโดยไม่มีการจัดการความเสี่ยงที่ดีพอ การเปิดเสรีทางการเงินเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ แต่ต้องทำอย่างรอบคอบ มีกฎระเบียบที่เข้มแข็งรองรับ มีระบบสถาบันที่ควบคุมดูแลเงินทุน เตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันการเงินในประเทศ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของนโยบายการเงิน ซึ่งถือเป็นระบบภูมิคุ้มกันต่อปัจจัยภายนอก และวินัยทางการคลังของรัฐที่ต้องใช้จ่ายอย่างมีเหตุผลและพอประมาณ

วิเคราะห์เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ผู้วิจัยเห็นว่านอกเหนือจากการประยุกต์ใช้กับการจัดการทุนแล้ว รัฐบาลควรยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบในการบริหารประเทศ คือพัฒนาไปทีละลำดับขั้น เริ่มจากการสร้างพื้นฐานของประเทศให้เข้มแข็ง ที่ผ่านมามีการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปแบบก้าวกระโดด รัฐบาลส่งเสริมการลงทุน โดยเพิกเฉยภาคเกษตรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประสบปัญหา ทั้งยังขาดความรอบคอบ ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ ส่งผลให้ปัญหามีมากขึ้น การเปิดเสรีทางการค้า ทำให้การแข่งขันมีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลต่อผู้ประกอบการรายย่อย ซึ่งรัฐบาลขาดการเตรียมพร้อมมิได้คำนึงถึงความพร้อมของผู้ประกอบการในประเทศ ประโยชน์ตกกับกลุ่มนายทุนเพียงไม่กี่คน แต่คนส่วนใหญ่ต้องประสบปัญหา ซึ่งเป็นการขาดความพอประมาณ ความรอบคอบ การสร้างภูมิคุ้มกัน และคุณธรรม จากการพัฒนาที่ผ่านมาของประเทศไทย และตัวอย่างจากประเทศอื่นๆ สรุปได้ว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่เป้าหมายสุดท้ายในเรื่องความสุขของประชาชน ความสงบของสังคม และความยั่งยืนของประเทศได้ แต่กลับบั่นทอนความสุข สังคมกลายเป็นสังคมแห่งการแข่งขันขาดความสงบสุข มุ่งเน้นประโยชน์ระยะสั้น ใช้ทรัพยากรอย่างสูญเปล่า ขาดความพอดี และทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้ประเทศขาดความยั่งยืนในอนาคต

รัฐบาลควรหันกลับมามองทิศทางการพัฒนา ปรับสมดุลของการพัฒนา นำพาประเทศไปสู่เป้าหมายที่แท้จริง สร้างความสุข ความสงบ ที่ยั่งยืน ตัวการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งเป้าหมายการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างพอประมาณ และมีเหตุผล ส่งเสริมประชาชนส่วนใหญ่ให้เข้มแข็ง นั่นคือภาคเกษตร และคนจนให้พัฒนาไปอย่างถูกต้อง เน้นการพึ่งตนเอง ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยม ส่งเสริมการออมให้มากขึ้น ดำเนินโครงการต่างๆอย่างรอบคอบ ประกอบด้วยความรู้ และ

คุณธรรม ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตัว สร้างสังคมแห่งคุณธรรม ฟังพากายด้วยกัน ร่วมมือช่วยเหลือและสามัคคีกัน แทนสังคมแห่งการแข่งขัน ใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างรู้คุณค่า ทั้งในระดับบุคคล และระดับประเทศ ในการผลิตจะต้องคำนึงถึงความพอดี ยึดหลักการอนุรักษ์ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ในระยะยาว และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

3.2.1.4 เศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา

เศรษฐกิจพอเพียงเน้นคนเป็นหัวใจสำคัญ ทั้งในการเป็นเป้าหมายของการพัฒนา ตลอดจนเป็นกำลังในการขับเคลื่อนประเทศ การพัฒนาคนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือการพัฒนาให้แต่ละคนมีหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และทำให้เป็นวัฒนธรรมหลักในสังคมไทย โดยการศึกษาจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างสิ่งเหล่านี้ การจัดการศึกษาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าหมายเพื่อปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักการใช้ชีวิตที่พอเพียง ดำเนินการได้ใน 2 ส่วน คือ 1) การบริหารสถานศึกษา 2) การจัดการเรียนรู้ แบ่งเป็น การสอดแทรกสาระเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตร และการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ มีการแบ่งมาตรฐานการเรียนรู้เป็น 4 ช่วงชั้น (ปรียานุช พิบูลสรารุช, 2550) คือ

ช่วงชั้นที่ 1 ประถมศึกษาปีที่ 1-3 เน้นให้เด็กใช้ชีวิตพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว ช่วยเหลือตนเอง และงานในครอบครัว แบ่งปันสิ่งของสิ่งของให้เพื่อนและช่วยเหลือผู้อื่น

ช่วงชั้นที่ 2 ประถมศึกษาปีที่ 4-6 ฝึกให้เด็กรู้จักประยุกต์หลักความพอเพียงในโรงเรียน และสร้างความพอเพียงระดับโรงเรียนและชุมชนใกล้เคียง

ช่วงชั้นที่ 3 มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ฝึกให้ประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงกับชุมชน สามารถสำรวจและวิเคราะห์ความพอเพียงในระดับต่างๆและในมิติต่างๆได้

ช่วงชั้นที่ 4 มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เตรียมคนให้เป็นคนที่ดี สามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศชาติได้ เน้นเข้าใจความพอเพียงระดับประเทศ และการพัฒนาประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

การจัดการเรียนรู้จะต้องมีกิจกรรมมาสนับสนุนด้วย สิ่งสำคัญที่สุดคือ ครู ซึ่งต้องถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆของเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องมีความเข้าใจ และเป็นแบบอย่างที่ดีแห่งความพอเพียงให้กับเด็กและเยาวชน

วิเคราะห์เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการศึกษา

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาคนให้มีหลักคิด และหลักปฏิบัติที่พอเพียงสำหรับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆและการดำเนินชีวิต การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือการบริหารด้านการศึกษา ผู้บริหารจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต้องเป็นคนที่มีพอเพียง และใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินงาน เรื่องสำคัญที่สุดคือการ

ใช้งบประมาณ ซึ่งสัมพันธ์กับการวางแผนและนโยบายจะต้องมีความพอเพียง มีการเรียงลำดับความสำคัญของเรื่องที่จะทำและต้องเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น อะไรที่ประหยัด ถูกหลักวิชา เทคโนโลยีที่เหมาะสม อุปกรณ์หาได้ง่ายในท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญา ก็ควรจะทำและสนับสนุน แต่ในความเป็นจริงผู้บริหารในระดับต่างๆกลับเน้นที่จะของงบประมาณให้ได้มากๆ อะไรประหยัดได้ก็ไม่ประหยัด ต้องใช้งบประมาณให้หมดเพราะเกรงจะถูกลดงบประมาณในปีถัดมา บางแห่งก็มีการทุจริตคอร์รัปชัน ดังนั้นสิ่งสำคัญคือ ระบบตรวจสอบและประเมินผลที่ดีพอว่าแต่ละโครงการแต่ละสถานศึกษาได้ใช้งบประมาณไปอย่างเหมาะสม

ส่วนที่สองคือการจัดการเรียนรู้ มาตรฐานที่ตั้งขึ้นใน 4 ช่วงชั้น เป็นมาตรฐานที่ดีและสูงมาก ซึ่งหากดำเนินการและผลิตทรัพยากรบุคคลได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ก็ถือเป็นเรื่องที่ดีมาก เกือบเรียกได้ว่าเป็นมาตรฐานในอุดมคติทีเดียว แต่การตั้งเป้าหมายให้สูงไว้ก่อนก็เป็นเรื่องที่ดีที่สำคัญคือการไปให้ถึงเป้าหมายนั้น ระยะเวลาและความต่อเนื่องของโครงการเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จ ต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง มีการประเมินผลเป็นระยะ บทบาทสำคัญคือครูผู้สอนที่ต้องมีความเข้าใจและเป็นแบบอย่างแห่งความพอเพียง ในการขับเคลื่อนเรื่องนี้จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ปัจจุบันเราใช้ความสมัครใจของสถานศึกษาในการเข้าร่วมโครงการ ซึ่งควรมีการดำเนินการที่จริงจังกว่านี้ โดยภาครัฐควรกำหนดให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษาเป็นนโยบายชาติ ที่ต้องใช้เป็นหลักอย่างต่อเนื่องในทุกรัฐบาล และผู้บริหารสถานศึกษาทุกแห่ง ทุกระดับต้องนำไปใช้

สรุปและวิเคราะห์การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับประเทศ

การพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำได้โดยการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบในการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และกลยุทธ์การพัฒนา ได้แก่ กลยุทธ์การพัฒนาที่สมดุล สมดุลในมิติต่างๆ ให้ความสำคัญในทุกด้านเท่ากัน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จิตใจ สิ่งแวดล้อม สมดุลระหว่างเขตเมืองและพื้นที่ชนบท สมดุลระหว่างภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม โดยเร่งปรับสมดุลของประเทศดังที่ได้กล่าวมาให้เกิดความเท่าเทียมและเสมอภาคกัน กลยุทธ์การพัฒนาจากพื้นฐานอย่างค่อยเป็นค่อยไป ใช้พื้นฐานที่มีอยู่เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาต่อยอด ทั้งภูมิปัญญา สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้นับเป็นสมบัติที่มีค่าของประเทศ โดยพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทีละขั้น ทีละก้าว มิใช่ก้าวกระโดดอย่างที่ผ่านมา เพื่อให้ทุกก้าวของการพัฒนาเป็น ไปอย่างมั่นคง ด้วยการจัดการตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณ มีเหตุมีผลตามความจำเป็น คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น โดยยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน คนถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากคนเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข ความสุขจึงเป็นสาระสำคัญของเป้าหมายการ

พัฒนา ฐานคติของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเชื่อว่าความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ จะสามารถสร้างความสุขได้ แต่การพัฒนาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างความสุขได้ นอกจากนี้คนยังเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาการดำเนินงานต่างๆ ดังนั้นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องอาศัยคนที่มีความพอเพียง คือมีคุณลักษณะตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง หรือหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข มีจิตสำนึกที่พอเพียงมาดำเนินการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะต้องมีอยู่ในทุกระดับ ทุกส่วนของประเทศ การสร้างคนที่มีความพอเพียง มีจิตสำนึกเศรษฐกิจพอเพียง ต้องอาศัยเครื่องมือสำคัญนั่นคือการศึกษา ที่จะสร้างและปลูกฝังคุณลักษณะตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้กับบุคคล ซึ่งถือเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีค่าอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาประเทศ นอกจากการกำหนดหลักสูตรที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ในการบริหารการศึกษาเอง ผู้บริหารต้องยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหาร รวมทั้งครูผู้สอนที่ต้องปฏิบัติเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

3.2.2 การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับองค์การและชุมชน

ระดับองค์การและชุมชนจะมีระดับที่เล็กลงมาจากระดับประเทศ เป็นการรวมกันของกลุ่มคน บุคคลแต่ละคนมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน ต่างจากระดับบุคคลที่จะหมายถึงคนๆเดียว โดยจะแบ่งองค์การออกเป็น 2 ประเภท คือ องค์การภาครัฐ และองค์การภาคเอกชน สุดท้ายจึงจะกล่าวถึงการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

3.2.2.1 การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การภาครัฐ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความเชื่อมโยงและเสริมคุณค่ากับปรัชญาการจัดการภาครัฐและการบริหารการพัฒนา ความพอประมาณ สะท้อนถึงทิศทางนโยบายที่สมดุลและมีบูรณาการ อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความมีเหตุผล หมายถึง การมีเจตนาธรรมาภิบาล และการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม การมีภูมิคุ้มกันที่ดี สะท้อนถึง ความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภายใน และกระแสโลกาภิวัตน์ มีการจัดการความเสี่ยง และสร้างสังคมฐานความรู้ เงื่อนไขคุณธรรมครอบคลุมความซื่อสัตย์ การเจริญสติปัญญา ขยันอดทน เอื้อเฟื้อแบ่งปัน เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรู้และภูมิปัญญา นั่นคือการจัดการภูมิปัญญาและนวัตกรรม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการพื้นฐานของการจัดการภาครัฐ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ ภูมิธรรม ครอบคลุมจริยธรรม และธรรมาภิบาล ภูมิปัญญา สะท้อนการจัดการความรู้ การตัดสินใจ การจัดการความขัดแย้ง และภูมิคุ้มกัน สัมพันธ์กับการเสริมพลังประชาชน ซึ่งจะนำไปสู่ภูมิสังคมที่สมดุลและความผาสุกที่ยั่งยืน ปัจจัยความสำเร็จในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาครัฐ ได้แก่ ประการแรก การเมืองต้องมีความพอเพียง คือ ต้องเสริมอุดมการณ์ในเรื่องการอยู่พอดีมีสุขของ

สังคมโดยรวม ประการที่สอง จิตสำนึกใหม่ของคนชั้นนำและผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงานภาครัฐ ประการที่สาม การเสริมพลังประชาชนให้มีศักยภาพในการเรียนรู้ สุดท้ายคือ การยกระดับจิตวิญญาณสาธารณะบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง(ไพโรจน์ ภัทรนรากุล, 2550)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีเงื่อนไขประการหนึ่งคือคุณธรรม นับเป็นเงื่อนไขที่มีความสำคัญมาก การจะทำให้เกิดคุณธรรมนั้นจำเป็นต้องมีการพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนอย่างเป็นระบบ จึงมีความจำเป็นต้องมีการพัฒนาเงื่อนไขคุณธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่ข้าราชการ เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงให้สำเร็จ จากการศึกษาสามารถสรุปสาเหตุและปัจจัยส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมของข้าราชการ โดยใช้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม สามารถระบุสาเหตุของพฤติกรรมได้เป็น 3 กลุ่ม คือ สถานการณ์ปัจจุบัน จิตลักษณะเดิม และจิตลักษณะตามสถานการณ์ สรุปเป็นปัจจัยส่งเสริมพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมของข้าราชการได้อย่างน้อย 12 ปัจจัย (ณัฐฐา วินิจนัยภาค, 2550) คือ

1) สถานการณ์ปัจจุบัน

- 1.1) การเห็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานอย่างมีจริยธรรม
- 1.2) ลักษณะช่วยๆ ของสถานการณ์ทำงาน
- 1.3) สถานภาพเศรษฐกิจของครอบครัว
- 1.4) สถานการณ์เอื้ออำนวยต่อการมีจริยธรรม

2) จิตลักษณะเดิม

- 2.1) เหตุผลเชิงจริยธรรม
- 2.2) ลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตน
- 2.3) ทักษะคิดต่ออาชีพรับราชการ
- 2.4) ความรู้ด้านจรรยาบรรณของข้าราชการ
- 2.5) ลักษณะทางศาสนา

3) จิตลักษณะตามสถานการณ์

- 3.1) ทักษะคิดต่อพฤติกรรมจริยธรรมในงาน
- 3.2) สุขภาพจิตในการทำงานราชการ
- 3.3) ความเชื่ออำนาจในตนในการทำงาน

จากปัจจัยดังกล่าวทำให้คาดได้ว่า ข้าราชการจะมีพฤติกรรมที่มีจริยธรรมมากกว่าเมื่อเห็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานอย่างมีจริยธรรม อยู่ในสถานการณ์ที่ช่วยๆ สถานภาพเศรษฐกิจของครอบครัวดี อยู่ในสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการมีจริยธรรม มีเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับสูง มีลักษณะมุ่งอนาคตและควบคุมตน มีทักษะคิดต่ออาชีพรับราชการ มีความรู้ด้านจริยธรรมของ

ข้าราชการ มีลักษณะทางศาสนา มาก มีทัศนคติดีต่อพฤติกรรมจริยธรรมในงาน มีสุขภาพจิตดีในการทำงาน ราชการ และมีความเชื่ออำนาจในตนในการทำงาน

วิเคราะห์เรื่องการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การภาครัฐ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนหลักแห่งการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจ เพื่อให้เกิดความสุข อยู่ได้และยั่งยืนกับทุกฝ่าย สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกภาคส่วนและทุกระดับ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยหลักการสำคัญที่เรียกว่า 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ในการประยุกต์กับการจัดการจะต้องใช้หลักการนี้ในทุกๆชั้น ทุกกิจกรรม ของการบริหารทั้งการวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม ในการวางแผน ทิศทางของนโยบายและเป้าหมายต้องมีความพอประมาณ เป็นนโยบายที่มีเหตุผล มีความจำเป็น และคุ้มค่าต่อการลงทุน ต้องคำนึงถึงปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต สร้างแผนสำรองเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน เป็นนโยบายที่มีคุณธรรม ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ใคร ต้องผ่านกระบวนการคิดและวิเคราะห์ที่ประกอบด้วยองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดองค์การ ทั้งในเรื่องโครงสร้างองค์การและทรัพยากรบุคคลต้องมีความพอประมาณ ไม่มากหรือน้อยเกินไป พอดีกับงานที่สามารถสร้างผลงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ ซึ่งต้องเป็นสิ่งที่มีเหตุผล และผ่านความรู้ที่ดี สร้างภูมิคุ้มกันคือวิเคราะห์เป็นอย่างดีแล้ว ถึงขนาดที่เหมาะสมที่สุดขององค์การ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นทีหลัง เช่น เกิดปัญหาแล้วต้องมาลดคนงานทีหลัง หรือเพิ่มคนหรือหน่วยงานทีหลัง การนำ ต้องใช้วิธีการที่สอดคล้องกับหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการสมัยใหม่หลายอย่าง เช่น หลักประชาธิปไตย หรือหลักการมีส่วนร่วม หลักความร่วมมือ คือ ต้องสลายอาณาเขตของหน่วยงานและบุคคลต่างๆในองค์การ ซึ่งเป็นอุปสรรคของความร่วมมือ หลักการจัดการตนเอง(Self-management) และการควบคุมตนเอง(Self-control) การจัดการจากล่างขึ้นบน(Bottom-up) เป็นต้น การประเมินผล ต้องมีการบูรณาการในหลายด้าน คือ ไม่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและประเมินผลเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม เห็นคุณค่าในตนเอง ได้มุมมองที่หลากหลายและแท้จริง

ผู้วิจัยเห็นว่า คำว่า “คุณธรรม” เราอาจให้คำนิยามว่าเป็นความดี แต่ทั้งนี้ความดีก็มีความหมายที่กว้างมากและยากแก่การทำความเข้าใจ เพราะมีลักษณะที่เป็นนามธรรมสูง ความพยายามในการสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมถูกพูดถึงกันในวงกว้างและมีมาเป็นระยะเวลานาน แต่กลับไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรจะเป็น ทั้งนี้เพราะเป้าหมายที่มีความคลุมเครือและกว้างจนเกินไป การพุ่งเป้าไปที่คุณธรรมทำให้เกิดคำถามว่า “แล้วคุณธรรมอะไร ที่เราต้องการให้เกิดขึ้น” ในการทำสิ่งใดนั้นควรมีเป้าหมายที่ชัดเจนและมองเห็นได้ง่าย มีความเป็นรูปธรรม ดังนั้นคำถามแรกที่ควรตอบให้ได้ในการสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม คือเราต้องการคุณธรรมอะไร เงื่อนไข

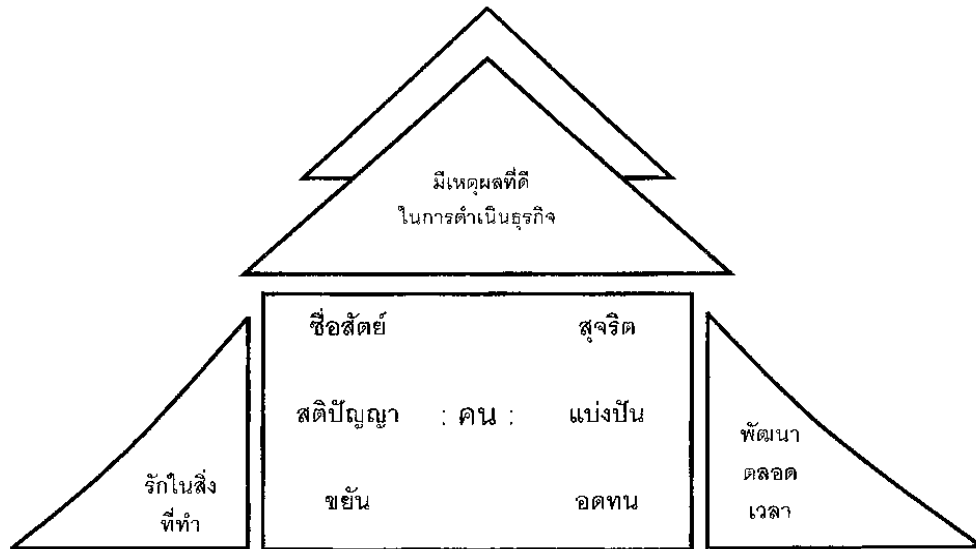
คุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนสิ่งทีรองรับหลักการทั้ง 3 ประการ คือความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน คุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงตลอดเวลาไม่ว่าจะทำการใดๆก็ตามนอกเหนือจากหลักการทั้ง 3 แล้ว และยังต้องประกอบด้วยความรู้ในเรื่องนั้น รวมไปถึงถึงความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อจะได้นำมาบูรณาการให้เกิดเป็นแนวทางการปฏิบัติที่ดีและเหมาะสม คุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีความชัดเจน สามารถระบุได้ 6 ประการ คือ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความขยัน ความอดทน การมีสติปัญญา และการแบ่งปัน คุณธรรมทั้งหมดนี้มีลักษณะที่เอื้อต่อการไปถึงเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียง คือการสร้างสมดุล ความมั่นคง และความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในประเทศ การทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติควรมีการระบุเป้าหมายให้ชัดเจนและเป็นรูปธรรม การพัฒนาคุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในเบื้องต้นจึงควรตั้งเป้าหมายในการสร้างคุณธรรม 6 ประการ คือ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความขยัน ความอดทน การมีสติปัญญา และการแบ่งปัน ในลำดับต่อมาจึงค่อยขยายไปยังคุณธรรมเรื่องอื่นๆ คุณธรรมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงไม่จำเป็นต้องมีเพียง 6 ประการ แต่เป็นคุณธรรมใดๆก็ได้ที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง อาทิ พรหมวิหาร 4 คือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งจะทำให้เกิดความเกื้อหนุนและความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานระหว่างหัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชา กับผู้ใต้บังคับบัญชา ทำให้เราลดการเบียดเบียนกัน พัฒนาตนเองและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3.2.2.2 การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การภาคเอกชน

การสร้างองค์การให้มีความยิ่งใหญ่และยั่งยืนถือเป็นความปรารถนาสูงสุดของทุกองค์การ จากการศึกษาของกิจการธุรกิจที่มีอายุยาวนาน พบว่ามีหลักปรัชญา 4 ประการที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ผลิน ภูเจริญ, 2550)

- 1) แนวคิดอนุรักษ์นิยมทางการเงิน (Financial conservation) ตรงกับหลักความพอประมาณ
- 2) มีความระมัดระวังเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง (Sensitivity to the changing environment) ตรงกับการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีการปรับตัวเตรียมตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ
- 3) ความสามัคคี และการสร้างเอกลักษณ์ (Cohesive and strong sense of identity) หมายถึง ความสามัคคี ตั้งใจ และมุ่งมั่นของทุกคนในองค์การ และสร้างความสัมพันธ์กับสังคมรอบข้าง ตรงกับเงื่อนไขคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญา และการแบ่งปัน
- 4) มีความอดทนสูงต่อความคิดและไอเดียใหม่ๆ (Tolerance to the new idea) ตรงกับเงื่อนไขทั้ง 2 ข้อ คือ ความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และคุณธรรม ขยัน อดทน สติปัญญา และความเพียร

ตัวแบบธุรกิจสั้นเกล้า เป็นการพัฒนาต่อยอดแนวคิดด้านการจัดการเพื่อสร้างความสำเร็จได้เปรียบในการแข่งขันบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยหลักการ 3 ข้อ โดยมีความเป็นหัวใจสำคัญ

ภาพที่ 3.3 ตัวแบบธุรกิจสั้นเกล้า

1) มีเหตุผลที่ดีในการดำเนินธุรกิจ (Reason for being) ธุรกิจต้องคำนึงเสมอว่าธุรกิจเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการสินค้าและบริการของสังคม

2) รักในสิ่งที่ทำ (Passion) ด้วยพื้นฐานจิตใจนี้จะทำให้ธุรกิจทำการใดๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะช่วยสร้างสินค้าและบริการที่มีความแตกต่างอย่างมีคุณค่า

3) พัฒนาตลอดเวลา (Dynamic development) ตั้งมั่นอยู่ในความไม่ประมาท เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้

หัวใจสำคัญคือการสร้างคน (Human development) ให้มีประสิทธิภาพ มีความรู้ คู่คุณธรรม ได้แก่ ความซื่อสัตย์ สุจริต สติปัญญา ขยัน อดทน และแบ่งปัน

นอกจากนี้ ในภาคเอกชนมีการพูดถึงกันอย่างกว้างขวาง ในส่วนขององค์ประกอบที่สามของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นั่นคือการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี และมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการเสริมสร้างฐานรากของการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งอย่างแท้จริง ภูมิคุ้มกันที่ดีในเชิงเศรษฐกิจสามารถแสดงให้เห็นได้เป็นรูปธรรมที่สุด ในเรื่องของการ

บริหารความเสี่ยง (Risk management) การบริหารความเสี่ยงที่ดีย่อมสามารถกระจาย และจัดการ ความเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับการตัดสินใจในเชิงเศรษฐกิจ การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีหรือการบริหารความเสี่ยงที่มีประสิทธิภาพสำหรับภาคเอกชน ควรแยก พิจารณาออกเป็น 2 ระดับ คือ การสร้างภูมิคุ้มกันที่ระดับมหภาค และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ระดับ จุลภาค การสร้างภูมิคุ้มกันทั้งสองระดับจะต้องดำเนินการสอดคล้องกัน ในระดับมหภาคผู้กำหนด นโยบายจะต้องกำหนดนโยบายการบริหารประเทศ และวางโครงสร้างที่จำเป็นสำหรับการสร้าง ภูมิคุ้มกันที่ดีของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ส่วนในระดับจุลภาคองค์กรภาคเอกชนต้อง จัดการบริหารความเสี่ยงของตนเองอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ความเสี่ยงที่ภาคเอกชนต้อง เผชิญมีอยู่หลากหลายรูปแบบ อาทิ ความเสี่ยงด้านกลยุทธ์ ความเสี่ยงด้านเครดิต ความเสี่ยงด้าน ตลาดความเสี่ยงด้านสภาพคล่อง ความเสี่ยงจากการดำเนินงาน ความเสี่ยงด้านกฎหมาย ความเสี่ยง ด้านชื่อเสียง เป็นต้น เครื่องมือในการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับสถาบันการเงินจะต้องกำกับดูแลทั้ง ในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในเชิงปริมาณสามารถทำได้โดยการกำกับให้สถาบันการเงินแต่ละ ประเภทกันเงินสำรอง และดำรงเงินกองทุนให้เพียงพอกับความเสี่ยงที่แต่ละสถาบันต้องเผชิญ ในเชิงคุณภาพสามารถโดยการกำกับให้สถาบันการเงินมีการบริหารจัดการที่โปร่งใส และสามารถ ตรวจสอบได้ ส่วนในหน่วยงานที่ไม่ใช่สถาบันการเงินความเสี่ยงที่ต้องเผชิญจะต่างไปตามประเภท ธุรกิจนั้นๆ ดังนั้นการกำหนดมาตรการเพื่อการบริหารความเสี่ยงนั้นจะต้องมีการระบุความเสี่ยงของ องค์กรให้ชัดเจนและถูกต้องเสียก่อน แล้วจึงประเมินความเสี่ยงขององค์กร เพื่อนำมาวิเคราะห์และ วางแผนกลยุทธ์การบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสม (นฤมล สะอาด โฉม, 2550)

ตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเอกชน โรงแรมชุมพร คาบนา รีสอร์ท ภายใต้การนำของคุณวริศ รัชพันธ์ ที่ได้แนะนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ ด้านความพอประมาณ คุณวริศ ได้เปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการบริหาร ที่เดิมมุ่ง การค้าและผลกำไร มาเป็นการทำธุรกิจตามแนวคิดทางสายกลาง มีการทำกำไรตามแบบธุรกิจทั่วไป แต่เน้นความยั่งยืนในการทำธุรกิจ ไม่เอาเปรียบพนักงาน ชุมชน และแขกที่เข้ามาพัก ด้านความมี เหตุผล ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดินของตนเองพร้อมกับอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ อย่างยั่งยืนและมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีกิจกรรมต่างๆ ที่จะช่วยทำให้ได้ใช้ ประโยชน์จากที่ดินในระยะยาว เช่น การลดการใช้สารกำจัดแมลง การปลูกพืชอินทรีย์ การปลูกป่า การห่มดิน การทำฝายกั้นน้ำ เป็นต้น เงื่อนไขความรู้ คุณวริศ ได้รับการถ่ายทอดความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับการจัดการและฟื้นฟูทรัพยากรดิน จากอาจารย์วิวัฒน์ ศัลยกำธร และได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้มา ปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่และธุรกิจของตน เงื่อนไขคุณธรรม คุณวริศ ได้ใช้องค์ความรู้ไป

ถ่ายทอดและเชื่อมโยงเครือข่ายกับพนักงานของตนเอง และชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ในการจัดการ
ทรัพยากรดินและการพึ่งพากันภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง (ธวัชชัย สุภคิษฐ์, 2550)

วิเคราะห์เรื่องการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การภาคเอกชน

องค์การที่ดำเนินการอยู่บนพื้นฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การพัฒนา
และความเจริญที่ยั่งยืนได้ โดยเฉพาะในองค์การภาคเอกชนที่หลายคนยังมีความวิตกว่าจะขัดแย้งกับ
เป้าหมายทางธุรกิจ แต่แท้จริงแล้วปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกลับส่งเสริมสนับสนุนให้ธุรกิจประสบ
ความสำเร็จได้ในระยะยาว ตัวแบบธุรกิจสั้นเกล้าที่ได้พัฒนาต่อยอด เพื่อสร้างรายได้เปรียบในการ
แข่งขันให้เกิดขึ้นกับธุรกิจ จะช่วยให้องค์การที่นำหลักการนี้ไปใช้ สามารถอยู่ได้ท่ามกลางการ
แข่งขันในปัจจุบัน และอยู่ได้อย่างมีความสุข ผู้ศึกษาเห็นว่าตัวแบบธุรกิจสั้นเกล้านี้ นอกจากจะ
นำมาใช้กับภาคธุรกิจแล้ว ยังสามารถประยุกต์ใช้กับบุคคลได้ด้วย คือ เราควรจะต้องเลือกเรียน เลือกทำ
เลือกประกอบอาชีพในสิ่งที่เรารัก ก็จะทำให้เราทำสิ่งเหล่านั้นได้ดีและมีความสุข พัฒนาดตนเองอยู่
ตลอดเวลา ทั้งความรู้และคุณธรรม หรือพัฒนาธุรกิจของตน สำคัญที่สุดคือเราต้องตอบคำถาม
แสวงหาเหตุผล และคุณค่าของการดำรงอยู่ของตนเองกับสิ่งที่เราทำให้ได้ หัวใจสำคัญ คือ การสร้าง
คนให้เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรม จากตัวแบบมีคุณลักษณะของเป้าหมายการสร้างคน 6 ลักษณะ
คือ ความซื่อสัตย์ สติปัญญา ความขยัน ความสุจริต การแบ่งปัน และความอดทน จะเห็นว่ามีถึง
5 ลักษณะที่เป็นเรื่องของคุณธรรม ในขณะที่ความรู้หรือสติปัญญาเพียงลักษณะเดียว แสดงให้เห็น
ถึงความสำคัญของเงื่อนไขคุณธรรม ว่าเป็นสิ่งที่จะต้องนำความรู้ คอยกำกับควบคุมสติปัญญาให้ใช้
ไปอย่างถูกต้อง เพราะความรู้เปรียบเสมือนดาบสองคม หากใช้ไปในทางที่ผิดก็จะเกิดโทษมหันต์
แต่คุณธรรมนี้เองจะเป็นเสมือนหางเสือ ที่คอยกำหนดทิศทางให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องและเกิด
ประโยชน์ ดังนั้นคุณธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะนำความรู้

การมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับผลกระทบและการ
เปลี่ยนแปลงต่างๆที่จะเกิดขึ้น โดยลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถนำไปประยุกต์ได้กับ
ทุกคนทุกระดับ และทุกภาคส่วน ความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นนั้นมีทั้งความเปลี่ยนแปลงจาก
ภายนอกและภายใน ความเปลี่ยนแปลงภายในนั้นเป็นสิ่งที่มักจะถูกมองข้าม ในระดับบุคคลความ
เปลี่ยนแปลงภายในนั้นหมายถึงสภาพของจิตใจ เนื่องจากคนเรามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้ง
เรื่องนิสัย ความคิด บุคลิกภาพ ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ของแต่ละคน ดังเช่น คนที่มีความพอเพียง
พยายามสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองด้วยการสะสมเงินออมไว้สำหรับตนเองแก่ค่า หรือเก็บไว้
ได้ป่วย แต่เพราะขาดความมั่นคงในจิตใจที่จะยึดมั่นกับความพอเพียง ทำให้ถูกความโลภเข้า
ครอบงำจึงนำเงินส่วนนั้นไปซื้อรถหรือบ้าน โดยปราศจากเหตุผลที่สมควร ดังนี้แล้วเมื่อตนเองเกิด
เจ็บไข้ได้ป่วยไม่มีเงินรักษา จึงต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาเป็นต้น ดังนั้นนอกจากการสร้าง ความพอเพียง

ภายในขึ้นแล้ว การรักษาให้ความพอเพียงภายในคงอยู่อย่างมั่นคงจึงเป็นเรื่องที่สำคัญไม่แพ้กัน ในระดับองค์กร การสร้างภูมิคุ้มกันภายนอกคือการให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อม การคาดการณ์ถึงการเปลี่ยนแปลงว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์กับองค์กรหรือไม่ ก่อให้เกิดโอกาสหรืออุปสรรคต่อการดำเนินงาน เพื่อกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันเมื่อองค์กรมีความมั่นคงมีความพอเพียงนับเป็นจุดแข็งขององค์กร การรักษาจุดแข็งและความได้เปรียบไว้ถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเช่นกัน ท่ามกลางการแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์การหยุดอยู่กับที่เท่ากับเป็นการถอยหลังและสูญเสีย ดังนั้นแนวคิดในการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องจึงเป็นสิ่งจำเป็น และสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนการสร้างภูมิคุ้มกันภายในให้กับตัวเอง

ในภาคเอกชนการสร้างภูมิคุ้มกันที่สามารถมองเห็นได้เป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ การบริหารความเสี่ยง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือระดับมหภาคและระดับจุลภาค ในระดับจุลภาคหมายถึงการบริหารความเสี่ยงในองค์กรเอง ระดับมหภาคกล่าวถึงรัฐหรือผู้ที่กำหนดนโยบายที่จะต้องเอื้อกับภาคเอกชนในการที่จะสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง แสดงให้เห็นว่าหลักเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้ได้ในภาครัฐด้วย อีกทั้งการส่งเสริมของรัฐมีผลอย่างยิ่งต่อการสร้างเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นในสังคม รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันด้วย ไม่ว่าจะเป็นภาคส่วนใด หรือในระดับใด หากต้องการสร้างและนำพาประเทศไปสู่สังคมแห่งความพอเพียง รัฐควรณรงค์ ส่งเสริมและสนับสนุนทั้งในเรื่องของความเข้าใจ เผยแพร่ รวมทั้งนำไปปฏิบัติ ทั้งในเรื่องของการบริหารงาน นโยบายต่างๆไม่ว่าจะด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม ก็ควรยึดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการออกนโยบายที่ส่งเสริมและเอื้อต่อทุกคนที่จะปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เครื่องมือในการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีประกอบด้วย การกำกับดูแลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในเชิงปริมาณแล้วมักดูในรูปของตัวเงิน เช่น เงินออม หรือเงินสำรอง ในเชิงคุณภาพหมายถึงการดำเนินการ โดยใช้หลักธรรมาภิบาล หรือบรรษัทภิบาล เน้นเรื่องความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องดำเนินการด้วยการซื่อสัตย์ สุจริต มีความอดทนต่อความยากลำบาก ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ รวมทั้งการรู้จักแบ่งปัน สร้างมิตรไมตรีกับผู้อื่น และผู้ร่วมธุรกิจ ทั้งในและนอกองค์กร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อเราลำบากก็จะมีผู้ช่วยเหลือ

3.2.2.3 การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อความเป็นไปได้ของชุมชน การแพร่กระจายค่านิยมของมนุษย์ในสังคมโลก ค่อยๆครอบงำค่านิยมและวัฒนธรรมของชุมชน จากค่านิยมฐานชุมชน ไปเป็นค่านิยมฐานปัจเจกบุคคล คือ ให้ความสำคัญกับตัวบุคคล ความสามารถของคนๆเดียว

ทำให้คนเห็นความสำคัญของชุมชนลดลง ภาครัฐและคนระดับปานกลางถูกลดบทบาทลง ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่กับกลุ่มคนไม่กี่คนที่ครอบครองเทคโนโลยี คนจนถูกเอารัดเอาเปรียบ และถูกบีบบังคับให้ต้องยอมตาม ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงเป็นเรื่องที่มีความขัดแย้งกับโลกาภิวัตน์โดยตรง นั่นคือท้องถิ่นภิวัตน์ (Localization) โดยการให้ความสำคัญกับค่านิยมฐานชุมชน (Community-based value) และสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ด้วยการให้ประชาชนในชุมชนรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน เพื่อร่วมกันเรียนรู้ จัดการ และแก้ปัญหาของคนในชุมชน การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาชุมชน ด้านเป้าหมายนั้นคือ ความสมดุล (Balance) มั่นคง (Security) และยั่งยืน (Sustainability) ซึ่งในมิติของการพัฒนาชุมชนจะต้องครอบคลุมใน 4 เรื่อง คือ ชีวิต (Life) หมายถึง ทั้งบุคคล ครอบครัวและชุมชน , เศรษฐกิจ (Economy) , สังคม (Society) และสิ่งแวดล้อม (Environment) ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ “ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ของชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม” ส่วนแนวทางการพัฒนาชุมชนนั้น ใช้แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน คือ ยึดหลัก 5 ประการ ประกอบด้วย 1) ความพอประมาณ (Moderation) 2) มีเหตุผล (Reasonableness) 3) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี (Self-immunity) 4) เงื่อนไขความรู้ (Care and prudence in using knowledge) 5) เงื่อนไขคุณธรรม (Ethics and virtues) (วิชัย รูปจำดี, 2550)

กระแสโลกาภิวัตน์ได้นำพาค่านิยมบางอย่างเข้ามา มีลักษณะเป็นค่านิยมสากล หรือ อาจกล่าวได้ว่าเป็นค่านิยมของตะวันตก ซึ่งได้เข้ามาครอบงำวัฒนธรรมและค่านิยมในท้องถิ่น ค่านิยมของตะวันตก จะเน้นความเป็นปัจเจกนิยม ในขณะที่ทางตะวันออกจะเน้นค่านิยมเพื่อส่วนรวมหรือชุมชน การแพร่เข้ามา การแพร่เข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์จึงทำให้ค่านิยมเพื่อส่วนรวม ถูกกลืนไปอย่างรวดเร็ว คนในประเทศมีค่านิยมแบบปัจเจกนิยมมากขึ้น คนสนใจแต่เรื่องของตนเอง คิดว่าต้องเอาตัวเองให้รอดก่อนที่จะนึกถึงคนอื่น หรือส่วนรวม มีการแยกตัว คิดว่าเรื่องของแต่ละคนไม่เกี่ยวข้องกัน การดี ชั่ว สุข ทุกข์ บุญ บาป เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล คิดอะไร โดยใช้ตนเองเป็นศูนย์กลาง แนวคิดปัจเจกนิยมแบบสุดโต่งนี้เอง ที่กำลังทำลายระบบของสังคมและชุมชน เกิดการแข่งขันและใช้ประโยชน์จากสิ่งต่างๆอย่างไร้คุณธรรม แนวคิดของการพัฒนาชุมชน จึงเป็นไปเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนบนพื้นฐานของค่านิยมฐานชุมชน (Community-based value) (จุฑาพรรณ ผดุงชีวิต, 2550)

ตัวอย่าง การดำเนินการของชุมชนที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะขอยกตัวอย่างเครือข่ายอินแปง ซึ่งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวบ้านในชุมชนเคยได้รับผลกระทบอย่างร้ายแรงจากการที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ นั่นคือมันสำปะหลัง ต่อมาเกิดสินค้าล้นตลาด สินค้าราคาตกต่ำ นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางสิ่งแวดล้อมจากการใช้

สารเคมี เช่น สภาพดินเสื่อม สารเคมีตกค้าง มลพิษ และป่าเสื่อมโทรม หลังจากนั้นชาวบ้านจึงหันกลับมาทบทวนแนวทางการดำเนินชีวิตของตน แล้วเริ่มดำเนินการใน 3 ขั้นตอน ที่มีความสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ขั้นที่1:ปลูกสิ่งที่เรากิน กินสิ่งที่เราปลูก โดยชาวบ้านจะปลูกพืชผักอินทรีย์ไว้กินเอง สลับกับต้นหวาย และไม้กินได้อื่นๆ ไม่นานนักป่าหวาย สวนผัก และไม้ผล ก็กลายเป็นแหล่งอาหารสำคัญแทนที่ป่า ขั้นที่2:วิสาหกิจชุมชน เมื่อเครือข่ายอินแปงมีการขยายตัวและมีสมาชิกเพิ่มขึ้นในระดับหนึ่ง ก็กลายเป็นตลาดแลกเปลี่ยน ซื้อขาย ผลิตภัณฑ์ระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่างๆ การพัฒนาในระยะที่2 เน้นการรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปวัตถุดิบในชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่า ขั้นที่3:เครือข่ายเพื่อความหลากหลายและความมั่นคง มีการจัดโครงสร้างเพื่อให้ความร่วมมือระหว่างกลุ่มและชุมชนต่างๆมีระบบ และสามารถเกื้อกูลกันได้ดียิ่งขึ้น เริ่มมีการขยายกิจกรรมนอกเหนือจากกิจกรรมด้านการเกษตร การผลิต และการค้าขาย เช่น เรื่องทุนและเงินออม มีการรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ความสำเร็จของเครือข่ายอินแปงอยู่บนพื้นฐานของการดำเนินงานตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มจากการพึ่งตนเองของชุมชน เพื่อป้องกันตนเองจากผลกระทบของโลกาภิวัตน์ เครือข่ายใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรอบคอบ มีเหตุผล ในการขยายฐานเศรษฐกิจอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน บนฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ อย่างระมัดระวัง ที่สำคัญคือการใช้หลักคุณธรรมในการทำงานและความร่วมมือ เสริมความเข้มแข็งของทุนทางสังคม สังคมองค์ความรู้ และพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่สำหรับอนาคต (สำนักงาน โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550)

กรณีชุมชนบ้านนอแล ตำบลหมอนปืน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านอยู่ในความรับผิดชอบของโครงการหลวงอ่างขาง ประชากรเป็นชนเผ่าปะหล่อง ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง ดินมีลักษณะเป็นดินปนหิน อาชีพหลักของชาวบ้านนอแลคือการทำเกษตรอินทรีย์ การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการทรัพยากรดิน ด้านความพอประมาณชาวบ้านจะได้รับการจัดสรรพื้นที่ทางการเกษตรครอบครัวละ 1 แปลง (1ไร่) เพราะมีความพอเหมาะที่จะดูแลการทำเกษตรกรรมของตนเองอย่างใกล้ชิดแบบประณีต ด้านความมีเหตุผลสถานีเกษตรหลวงอ่างขางได้ส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพื้นที่มาเป็นแปลงเกษตรอินทรีย์ เพื่อการอนุรักษ์ดินและรองรับการขยายตัวทางการตลาดของผักอินทรีย์ การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีการก่อสร้างระบบอนุรักษ์ดินและน้ำสำหรับการเกษตร เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากที่ดินได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว เงื่อนไขความรู้ ชาวบ้านนอแลมีการเปิดรับนวัตกรรมใหม่ๆเข้ามาใช้ในการปรับปรุงพื้นที่ดินของตน ได้แก่ การปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดิน การปลูกพืชพืชสด การทำน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น เงื่อนไขคุณธรรม เป็นคุณธรรมในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระเมตตาต่อประชาชนทุกชนชั้น ดังในพระราชดำรัสเกี่ยวกับการช่วยเหลือชาวเขา ให้อยู่เป็นหลักแหล่งและสามารถมีความอยู่ดีกินดีได้ (ธวัชชัย สุภดิษฐ์, 2550)

นอกจากนี้ เสรี พงศ์พิศ (2550) ยังได้เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชน ว่าควรมีการตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนขึ้น เพื่อส่งเสริมกระบวนการจัดการตนเองของชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้และมีการจัดระเบียบของตนเองอย่างเหมาะสม นำไปสู่การพึ่งตนเองและการอยู่อย่างพอเพียงในที่สุด ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการจัดการซึ่งจะต้องดำเนินการไปพร้อมๆกัน คือการจัดการชีวิต การจัดการเวลา การจัดการทรัพยากร การจัดการอาชีพ การจัดการสุขภาพ การจัดการการผลิต การจัดการการบริโภค เป็นต้น เนื้อหาของการเรียนรู้สามารถแยกได้เป็น 6 เรื่อง คือ

- 1) การเรียนรู้จักตนเอง คือรู้ว่าตนเองเป็นใคร มีที่มาจากไหน มีเอกลักษณ์วัฒนธรรมอะไร
- 2) การเรียนรู้จักสังคม คือรู้ว่าสังคมนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ไม่เหมือนกับในอดีตซึ่งเป็นสังคมเกษตร เพื่อจะได้เตรียมรับมือได้ถูก
- 3) การเรียนรู้จักทุนของท้องถิ่น ว่าในท้องถิ่นมีอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพอย่างพอเพียงบ้าง ไม่ว่าจะเป็นทุนทางทรัพยากร ทุนทางปัญญา และทุนทางสังคม
- 4) การเรียนรู้จักปัญหา คือรู้สถานภาพ สถานการณ์ และความต้องการที่แท้จริงของตนเอง วิเคราะห์ปัญหาได้ เพื่อหาสาเหตุที่แท้จริง และนำไปสู่การแก้ไขที่ถูกต้อง
- 5) เรียนรู้แนวทางการแก้ปัญหา ซึ่งเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ของคนอื่นๆ หรือชุมชนอื่นๆ และเรียนรู้ได้จากการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในชุมชน
- 6) การเรียนรู้การทำแผนแม่บทชุมชน เพื่อการแก้ไขปัญหายังเป็นรูปธรรม และมีหลักเกณฑ์การปฏิบัติที่ชัดเจน

วิเคราะห์เรื่องการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน

ผู้วิจัยเห็นว่าการพัฒนาชุมชนไม่ได้เป็นไปเพื่อการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้ด้านทานการกระแสโลกาภิวัตน์ได้โดยไม่ถูกทำลาย ทั้งนี้เพราะ *กระแสโลกาภิวัตน์ ไม่ได้มีแต่ข้อเสียเท่านั้น หากรู้จักนำข้อดีมาปรับใช้ ไม่ปล่อยให้ตัวเองปลิวไปตามกระแสทั้งหมด ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง* โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ไม่ว่าสิ่งนั้นจะอยู่ในมุมใดของโลกก็สามารถกระจายข้อมูลและความรู้เหล่านั้นไปให้ผู้อื่นที่อยู่ในทุกมุมโลกได้ ทำให้เกิดการพัฒนาอันเนื่องมาจากการแข่งขันที่มากขึ้น อีกประการหนึ่งค่านิยมแบบปัจเจกนิยม ก็มีข้อดี คือ การยอมรับความมีอัตลักษณ์ ความเป็นตัวของตัวเองของบุคคล ตรงข้ามกับค่านิยมฐานชุมชน ที่บุคคลจะต้องพยายามแสดงออก ตามค่านิยมของชุมชน ซึ่งบางครั้งทำให้เกิดความกดดันและความเครียด ค่านิยมแบบปัจเจกนิยมทำให้บุคคลมีความเชื่อมั่นสูง มีอิสระทางความคิด และการสร้างสรรค์ ในขณะที่ค่านิยมไทยเน้นความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสกว่า

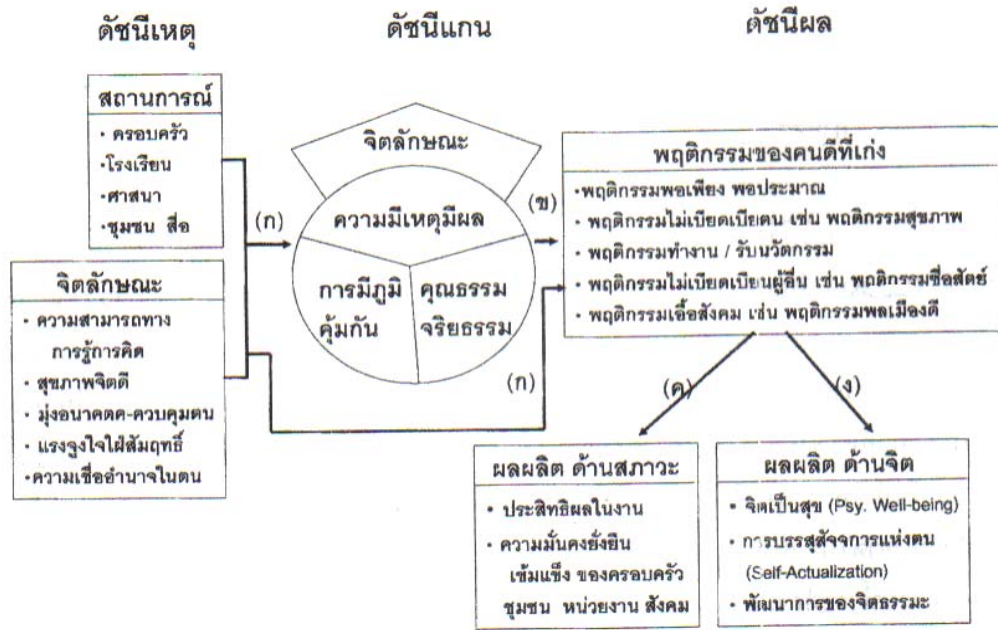
ยึดระเบียบแบบแผน ขาดอิสระทางความคิด ต้องอยู่ในกรอบตลอดเวลา ปัจเจกนิยมนี้อาจมีผลเสียต่อความคิดด้านมนุษยนิยม จะเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เชื่อว่าตนสามารถอยู่เหนือชะตากรรมได้ในขณะที่สังคมไทย เชื่อในเรื่องของกรรม มนุษย์ทุกคนมีชะตากรรมเป็นของตน ทำให้ยอมรับกับโชคชะตาอย่างง่ายได้ ขาดความกระตือรือร้น ขวนขวายพัฒนาตนเอง มักท้อแท้และยอมรับสภาพ เพราะเชื่อว่าเป็นชะตากรรมของตน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดปัจเจกนิยมก็มีด้านที่ดี ในขณะที่ค่านิยมแบบไทยเองก็มีข้อเสียเช่นกัน สิ่งที่เราควรทำคือ ยึดหลักการแห่งสมดุล หรือการเดินทางสายกลาง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ระหว่างแนวคิดปัจเจกนิยม และค่านิยมฐานชุมชน นำข้อดีของแต่ละแนวคิดมาผสมผสานให้เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทย เพื่อไปยังเป้าหมายแห่งความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ของชุมชนและประเทศชาติ

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน คือ การสร้างความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนให้เกิดกับชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน ดำเนินการโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ภูมิคุ้มกัน และเงื่อนไขความรู้กับคุณธรรม โดยใช้แนวคิดของค่านิยมฐานชุมชน (Community-based value) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า*ควรมีการประยุกต์แนวคิดปัจเจกนิยมเข้ากับค่านิยมฐานชุมชน โดยใช้หลักแห่งสมดุล* เนื่องจากค่านิยมฐานชุมชนเน้นความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติ และมีความแน่นแฟ้น อันเป็นที่มาของระบบอุปถัมภ์ ซึ่งทำให้การทำงานขาดประสิทธิภาพ และสังคมไม่เป็นธรรม จึงควรยึดระบบความสามารถและระบบคุณธรรม อันเป็นเรื่องเฉพาะของ ปัจเจกบุคคล ซึ่งตรงตามเงื่อนไขคุณธรรมและความรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีอาวุโสมากกว่าจะต้องเปิดรับความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้ผู้ย่อยหรือ คนรุ่นใหม่ได้แสดงความคิดเห็น และเสนอแนวคิด แนวทางใหม่ๆ ในขณะที่เด็กรุ่นใหม่ก็ควรรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ใหญ่ เพื่อความรอบคอบ เนื่องจากผู้ใหญ่นั้นมีประสบการณ์ที่มากกว่า หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ หลักความร่วมมือ ซึ่งตรงกับแนวคิดของการทำงานเป็นทีม ที่ต้องยึดหลักความสามารถของแต่ละบุคคล แต่ทั้งนี้มุ่งไปที่เป้าหมายของทีมงาน มากกว่าเป้าหมายของบุคคล โดยอาศัยความร่วมมือกันสร้างความเท่าเทียมกันในการทำงาน ไม่แบ่งระดับสูงต่ำ หัวหน้าทีมมีหน้าที่คอยสนับสนุนสมาชิกในทีม ไม่ได้มีหน้าที่สั่งการ ใช้การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม และยึดหลักประชาธิปไตย ทุกคนมีสิทธิแสดงความคิดเห็น มีอิสระทางความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ โดยมีพื้นฐานของท้องถิ่นและภูมิปัญญาเป็นที่ตั้ง นอกจากนี้จะต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับคนในชุมชน ว่าตนมีศักยภาพที่ประสบความสำเร็จ และมีความสำคัญอย่างไรต่อชุมชน สังคม และประเทศ ว่าชะตากรรมอยู่ในมือของตัวเอง ไม่ได้มีใครมากำหนด เนื่องจากแนวคิดปัจเจกนิยมแบบสุดโต่ง จะนำมาซึ่งความคิดแบบแยกส่วน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนไร้อำนาจ ขาดความเชื่อมั่น และค่านิยมแบบไทยบางประการ

ที่ยึดติดกับรูปแบบเดิมๆ ขาดการคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ จะเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม และการพัฒนาชุมชน รวมทั้งการพัฒนาประเทศอีกด้วย จึงต้องส่งเสริมให้บุคคลมีอิสระทางความคิด สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ โดยผ่านกระบวนการคิดพิจารณาอย่างมีเหตุผลในกรอบของประเพณี และศีลธรรมที่ดำรง

3.2.3 การประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล

การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของปัจเจกบุคคลนั้น คือการที่บุคคลสามารถใช้ชีวิตอยู่บนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง สามารถพึ่งตนเองได้ และดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งจะทำให้เกิดความสุข ความพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และต้องพยายามพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถอยู่อย่างพอเพียงได้ในทุกสถานการณ์ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2548) คุณเดือน พันธุนาวิน และดวงเดือน พันธุนาวิน (2550) ได้ผสมผสานองค์ความรู้ทางจิตพฤติกรรมศาสตร์เข้ากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมเป็นหลัก ตั้งสมมุติฐานโดยให้พฤติกรรมพอเพียงพอประมาณเป็นเป้าหมาย ซึ่งจะนำไปสู่ผลผลิต คือ ความสมดุล ความมั่นคง และยั่งยืน ทั้งพฤติกรรมและผลผลิตนี้ เรียกว่า ดัชนีผล ก่อนจะเป็นดัชนีผลได้นั้นจะต้องผ่านดัชนีแกนก่อน ดัชนีแกนเป็นจิตลักษณะของบุคคล มี 3 ลักษณะ คือ ความมีเหตุผล (รวมทั้งรู้วิชาและรอบรู้) คุณธรรมจริยธรรม และภูมิคุ้มกันด้านจิตใจ บุคคลที่มีจิตลักษณะทั้ง 3 ในระดับที่มาก ก็จะมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมพอเพียงพอประมาณ ได้มากกว่าคนที่มีจิตลักษณะเหล่านี้ในระดับที่น้อย จิตลักษณะในดัชนีแกนมีลักษณะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ณ ขณะนั้นๆ อาจเรียกว่าจิตลักษณะตามสถานการณ์ ได้แก่ ทัศนคติ หรือจิตสำนึก ซึ่งจะมีสาเหตุการเกิด 2 สาเหตุ เรียกว่า ดัชนีเหตุ ประการแรก คือ สถานการณ์ ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา ชุมชน สื่อ เป็นต้น ประการที่สอง คือ จิตลักษณะเดิม ได้แก่ ความสามารถในการรู้คิด สุขภาพจิต การควบคุมตนเอง ระดับของแรงจูงใจชนิดต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 3.4 ดัชนีเหตุ ดัชนีแกน (กระบวนการ) และดัชนีผล ระดับบุคคล ในสาขาจิตพฤติกรรมศาสตร์ เพื่อขับเคลื่อนแผนงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พฤติกรรมของคนดีที่เก่งในแนวคิดพฤติกรรมศาสตร์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มพฤติกรรม คือ 1) พฤติกรรมตามคุณธรรม 2) พฤติกรรมรับนวัตกรรม ซึ่งเป็นผลจากการตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลง 3) พฤติกรรมไม่เบียดเบียนตนเอง และ 4) พฤติกรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งหมดนี้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นความพอประมาณเชิงพฤติกรรมนั่นเอง

ในส่วนของการเกษตร แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุด คือการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะของการจัดสรรทรัพยากร ดิน น้ำ ในพื้นที่ของเกษตรกร ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 กล่าวถึงการจัดการพื้นที่ประมาณ 15 ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดปานกลางที่เกษตรกรรายย่อยโดยทั่วไปมี โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกร้อยละ 30 ให้ขุดบ่อให้เก็บน้ำได้ประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร เพื่อใช้เพาะปลูกในช่วงฤดูแล้งและใช้เลี้ยงปลา ส่วนที่สอง ร้อยละ 30 ใช้ปลูกข้าวให้พอเพียงสำหรับการบริโภคในครอบครัว ส่วนที่สาม ร้อยละ 30 ใช้ปลูกไม้ยืนต้น สวนผลไม้ และพืชผลอื่นๆ ส่วนสุดท้าย ร้อยละ 10 ไว้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย ปลูกพืชสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ (สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2550)

วิจิต หล่อจิระชนท์กุล , วิชา นายศิลปะรุ่งเรือง และนฤมล สะอาด โนม (2550) ได้เสนอให้มีการประกันสังคมเกษตรกรเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเกษตรกรจัดเป็นแรงงานนอกระบบ (Informal labor) ซึ่งไม่มีภูมิคุ้มกันในตัวเอง โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีสำหรับครัวเรือนเกษตรกรถูกมองข้าม และไม่ได้รับความสำคัญแนวทางในการบริหารความเสี่ยงดังกล่าว คือ

1) กองทุนประกันภัยต้นทุนการผลิตพืชผล

โดยเสนอให้เริ่มต้นการประกันต้นทุนการผลิตพืชผล 3 ชนิด คือ ข้าวนาปี ข้าวนาปลัง และข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ แบ่งการดำเนินการเป็น 2 ระดับ

ระดับที่1 การประกันภัยภาคบังคับ (Compulsory insurance) โดยเกษตรกรทุกรายจะได้รับการประกันภัยต้นทุนการผลิตขั้นพื้นฐาน รัฐบาลเป็นผู้รับภาระเบี้ยประกันภัยทั้งหมด

ระดับที่2 การประกันภัยภาคสมัครใจ (Voluntary insurance) เกษตรกรสามารถรับความคุ้มครองเพิ่มเติมสูงขึ้นได้หากร่วมจ่ายเบี้ยประกันภัยเพิ่มเติมกับรัฐบาล

2) กองทุนประกันสังคมเกษตรกร แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

- 2.1) กองทุนประกันสังคมเกษตรกรกรณีชราภาพ
- 2.2) กองทุนประกันสังคมเกษตรกรกรณีสงเคราะห์บุตร
- 2.3) กองทุนประกันสังคมเกษตรกรกรณีเสียชีวิต
- 2.4) กองทุนประกันสังคมเกษตรกรกรณีทุพพลภาพ

เพื่อป้องกันปัญหาหนี้สินของเกษตรกร การประกันต้นทุนการผลิตทางการเกษตรจะสามารถป้องกันการสะสมหนี้ที่เกิดจากภัยธรรมชาติของเกษตรกรได้ เมื่อเกิดความเสียหายจากภัยธรรมชาติ ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรจะได้รับเงินชดเชยเพื่อเป็นต้นทุนในการทำการเกษตรใหม่โดยไม่ต้องไปกู้ยืมจากแหล่งเงินทุน จึงกล่าวได้ว่าการประกันต้นทุนการผลิตทางการเกษตรสามารถตัดวงจรสะสมหนี้ของเกษตรกรที่เกิดจกภัยธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่สำคัญส่วนหนึ่งให้แก่เกษตรกรในช่วงอายุที่สามารถทำการเกษตร และทำให้เกษตรกรมีรายได้จากการเกษตรทุกฤดูกาลเพาะปลูก สามารถส่งเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมได้อย่างสม่ำเสมอ การประกันต้นทุนการผลิตทางการเกษตรจึงต้องดำเนินควบคู่กับการประกันสังคมเกษตรกร โดยเฉพาะในกรณีเกษตรกรที่มีรายได้น้อย

เสรี พงศ์พิศ (2550) กล่าวว่า ปัญหาของชาวบ้านนั้นอยู่ที่วิธีคิดไม่ใช่วิธีทำ เพราะชาวบ้านมีทุนอยู่มากมายทั้งทุนทางกายภาพ ทุนทรัพยากร ทุนทางปัญญาหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น การปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงควรยึดหลัก 5 ข้อ คือ

1) ปัญญา ความกล้าหาญ และความอดทน คือต้องอาศัยปัญญาโดยเกิดจากการเรียนรู้สิ่งต่างๆ มีการเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆเข้าด้วยกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ความกล้าหาญที่จะต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ๆ อุปสรรคและปัญหา โดยอาศัยความอดทน เพื่อการพัฒนาและความสำเร็จที่ละเล็กทีละน้อย

2) ปรับวิธีคิด จัดระเบียบชีวิต สร้างความสมดุล โดยใช้ปัญญาพิจารณาเพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิตอบคำถามว่าจะอะไรคือเป้าหมายในชีวิต ปรับฐานคิดโดยใช้ความสุขเป็นเป้าหมาย เน้นการพึ่งตนเอง ใช้หลัก “เลิก-ลด-ทดแทน” แล้วจึงสร้างระเบียบให้กับชีวิต เพื่อให้เป็นตัวของตัวเองสามารถจัดการชีวิตของตนเองได้ส่วนหนึ่ง ซึ่งต้องสัมพันธ์กับสมดุลในชีวิต คือสมดุลระหว่างงานและครอบครัว

3) คิดเป็น คิดเป็นระบบ คิดได้ คิดเป็นคือการคิดเชิงนามธรรม และสามารถวิเคราะห์ได้ คิดอย่างเป็นระบบ มีการเชื่อมโยงแนวคิด และบูรณาการแนวคิดมองทุกอย่างเป็นองค์รวม และคิดว่าเรามีลักษณะอย่างไร มีฐานคิดอย่างไร มีสังคมแบบไหน

4) คืบสู่ธารชีวิต คืบสู่รากเหง้า คืบสู่พื้นฐาน คือกลับคืนสู่ต้นกำเนิดชีวิต กลับไปค้นหาแสงธรรม ที่มาของตนเอง กลับสู่พื้นฐานคือความเรียบง่ายและความเป็นธรรมชาติ

5) จากเล็กไปหาใหญ่ จากในไปสู่ นอก จากล่างไปสู่บน คือพัฒนาไปที่ละลำดับขั้นจากเล็กไปใหญ่ ใช้หลักการระเบิดจากภายใน คือพัฒนาศักยภาพจากภายใน และใช้กระบวนการเปลี่ยนแปลงจากท้องถิ่นจากชุมชน

การสร้างเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นสำคัญที่สุด คือต้องมีการปรับกระบวนการทัศน์ ให้คนรู้จักคิดเป็น มีความเห็นที่ถูกต้องที่ชอบตามสัมมาทิฐิ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ และปัญญาในการแก้ไข ปัญหาและดำเนินชีวิต แนวคิดเหล่านี้สะท้อนออกมาจากหลักการทั้ง 5 ข้อ เริ่มต้นด้วยหลักคุณธรรม คือการสร้างปัญญา ใช้ความกล้าหาญที่จะทำในสิ่งที่ถูกต้องถึงแม้จะแตกต่างจากผู้อื่น และใช้ความกล้าหาญและอดทนเพื่อเผชิญกับปัญหา การปรับวิธีคิดเพื่อจัดระเบียบให้ชีวิตและสร้างสมดุล ด้วยการคิดให้เป็น คิดให้เป็นระบบ และคิดให้ได้ คิดกลับสู่ธารชีวิตและคืบสู่รากเหง้า เพื่อหาจุดกำเนิดของชีวิต ที่มา รากเหง้าของคน ภูมิปัญญาของท้องถิ่นตน และคืบสู่ธรรมะ กลับสู่ความเรียบง่ายและพื้นฐาน คิดจากเล็กไปใหญ่ จากภายในสู่ภายนอก และจากล่างขึ้นบน หลักทั้ง 5 ข้อ มีลักษณะเป็นเรื่องของบุคคล เช่น ปัญญา ความกล้าหาญ ความอดทน วิธีคิด ระเบียบชีวิต เป็นต้น ในส่วนของแนวทางการปฏิบัติ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2550) ได้ประยุกต์หลักคุณธรรม 4 ประการตามพระบรมราโชวาท ออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติ 7 ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของ คือ

- 1) การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเอง ที่จะประพฤติแต่สิ่งที่ดีและเป็นธรรม
- 2) การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติอยู่ในความสัตย์ความดี
- 3) การอดทน อดกลั้น และอดออม

4) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต รู้จักสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม
แนวทางปฏิบัติ 7 ขั้นตอน ดังกล่าวมีดังนี้

1) จับประเด็นปัญหา การจับประเด็นปัญหาผิดทำให้เราไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ดังนั้นการจับประเด็นปัญหาให้ถูกต้องจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่จะนำเราไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างถูกต้อง

2) วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ปัญหาต่างๆจะมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือเหตุปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน แต่ปัจจัยภายนอกเป็นสิ่งที่เราควบคุมไม่ได้ ดังนั้นการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาให้ถูกต้องจากมิติของเหตุปัจจัยภายในเกี่ยวกับพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจของตัวเอง เพื่อจะได้มองเห็นช่องทางในการแก้ปัญหา

3) กำหนดขอบเขตเป้าหมายในการแก้ปัญหา โดยกำหนดขอบเขตทิศทางในการแก้ปัญหาให้อยู่ในกรอบของสิ่งที่เรียกว่า เป็นประโยชน์และเป็นธรรมทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

4) เขียนคำปณิธานหรือทำแผนปฏิบัติ โดยเลือกประเด็นที่จะปฏิบัติตามหลักการ คือต้องสอดคล้องพอเพียงกับการแก้ปัญหาสำคัญเร่งด่วนก่อน พอเหมาะกับศักยภาพของคนที่มียู่ ต้องกำหนดขอบเขตและกรอบเวลาที่จะปฏิบัติ เพื่อให้สามารถวัดผลสัมฤทธิ์ได้

5) ดำรงความมุ่งมั่น โดยอาจใช้เทคนิควิธีการต่างๆช่วยเตือนตนเองหรือชุมชน ซึ่งขั้นนี้จะต้องอาศัยการรู้จักข่มใจและฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความตั้งความดี

6) ใช้ความอดทน อดกลั้น และอดออม เพื่อเผชิญกับอุปสรรคต่างๆโดยอาศัยกำลังของจิตใจ อันคือความอดทนอดกลั้นเข้าช่วย ควบคู่กับกำลังของปัญญา อันคือความอดออมเข้าเสริม

7) ละวางความชั่วความทุจริต หากสามารถปฏิบัติมาได้จนถึงขั้นสุดท้าย ความชั่วความทุจริตหรือสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และไม่เป็นธรรม ก็จะถูกลำจัดไปเองตามลำดับ

ตัวอย่าง การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล นายสุรชัย มรกตวิจิตรการ มีอาชีพเกษตรกรกรรม และเป็นหมอดินอาสาประจำตำบลแม่โป่ง อำเภอค้อยสะเกต จังหวัดเชียงใหม่ ในด้านความพอประมาณ ได้ใช้พื้นที่เพียง 3 งาน แบ่งพื้นที่ทำเกษตรผสมผสาน และยังเพาะเลี้ยง กบ ปลา สุนัข และเห็ด โดยเน้นการไม่กู้ยืมหรือสะสมหนี้ เพื่อให้เกิดความพอเพียงขั้นพื้นฐาน ไม่โลภมาก ด้านความมีเหตุผล ได้มีการวางแผนการใช้ดินอย่างเต็มประสิทธิภาพอย่างมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกัน มีการแบ่งพื้นที่เกษตรผสมผสาน โดยใช้แรงงานในครอบครัว ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาประกอบอาหาร เหลือกก็แจกจ่ายญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันด้านอาหาร ทำให้มีงานทำทุกวัน และรอดพ้นจากความผันผวนของราคาสินค้าทางการเกษตร เงื่อนไขความรู้ นายสุรชัยได้เข้ารับการอบรมความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรดินอยู่เสมอ เงื่อนไขคุณธรรม

นายสุรชัยมีความขยันขันแข็งในการทำงาน ซื่อสัตย์ รับผิดชอบต่อหน้าที่ในสังคม และหน้าที่ในฐานะหัวหน้าครอบครัว เสียสละเวลาส่วนตัวในการช่วยเหลือสังคม (วัชชัย ศุกดิษฐ์, 2550)

วิเคราะห์เรื่องการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล

ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดของ คุณเดือน พันธุนาวิณ และ ดวงเดือน พันธุนาวิณ (2550) เป็นสิ่งมีประโยชน์มากสำหรับการทำความเข้าใจเรื่องพฤติกรรมของบุคคลซึ่งอธิบายได้ว่า พฤติกรรมของบุคคลนั้นมีที่มาจากลักษณะทางจิตของเรา ซึ่งมีผลต่อการคิดและการตัดสินใจที่จะเลือกแสดงพฤติกรรมต่างๆออกมา ลักษณะทางจิตนี้มีที่มาจาก 2 ปัจจัย ผู้วิจัยมีความเห็นที่แตกต่างในส่วนขอรายละเอียดเกี่ยวกับการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปผสมผสาน 2 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 ดัชนีผล หรือพฤติกรรมเป้าหมายนี้ ในตัวแบบชุดนี้ให้พฤติกรรมพอเพียงพอประมาณเป็นเป้าหมาย หรือเรียกว่าความพอประมาณเชิงพฤติกรรม หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์ว่าความพอประมาณเชิงพฤติกรรมนี้ ควรมีพฤติกรรมอะไรบ้าง จึงได้ข้อสรุปออกมาเป็น 4 กลุ่มพฤติกรรม ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่อพูดถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว พฤติกรรมเป้าหมายก็คือ พฤติกรรมเศรษฐกิจพอเพียง หรือเรียกสั้นๆว่า พฤติกรรมพอเพียง ซึ่งต้องครอบคลุมหลักการและเงื่อนไขทั้งหมด คือ พฤติกรรมพอประมาณ พฤติกรรมการมีเหตุมีผล พฤติกรรมการมีภูมิคุ้มกัน พฤติกรรมคุณธรรม และพฤติกรรมด้านความรู้ ผู้เขียนเรื่องนี้เชื่อมโยงว่าพฤติกรรมรับนวัตกรรม เป็นการตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลง ซึ่งย่อมตรงกับหลักการสร้างภูมิคุ้มกัน แต่ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการสร้างภูมิคุ้มกันนั้น เราต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาตนเอง ธุรกิจ หรือองค์การอยู่เสมอ เช่น การปรับปรุงประสิทธิภาพ การทำงาน การลดต้นทุนการผลิต การปรับปรุงการให้บริการ การสร้างความแตกต่างในผลิตภัณฑ์และบริการ ฯลฯ ซึ่งการนำนวัตกรรมมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างภูมิคุ้มกันเท่านั้น

ประการที่ 2 ดัชนีแกน หรือ จิตลักษณะ หากวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่า หากเรามองหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็น 5 หลัก คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกัน หลักความรอบรู้ และหลักคุณธรรม จะพบว่าในตัวแบบนี้นำหลักการ 4 อย่างมาเป็นลักษณะทางจิต แล้วใช้หลักความพอประมาณมาเป็นพฤติกรรมเป้าหมาย ผู้วิจัยเห็นว่าในหลักการทุกตัวมีลักษณะทั้งในเชิงจิตใจและเชิงพฤติกรรมทั้งสิ้น อาทิ พฤติกรรมพอประมาณก็มีลักษณะเชิงจิต คือ ต้องมีจิตใจที่พอเพียงไม่โลภ รู้จักความพอดีไม่มากหรือน้อยเกินไป หรือ จิตลักษณะของความมีเหตุมีผลก็จะมีลักษณะการแสดงออกเชิงพฤติกรรมแบบมีเหตุมีผลเช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ในส่วนดัชนีแกน ก็ควรจะมีจิตลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง หรือจิตลักษณะพอเพียง คือ ครอบคลุมหลักการทั้ง 5 ข้อ หรือ 3 หัวง 2 เงื่อนไข นั่นเอง

การประกันสังคมสำหรับเกษตรกรเป็นแนวคิดที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง เป็นการส่งเสริมให้เกิดช่องทางที่หลากหลายในการสร้างภูมิคุ้มกัน แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะที่เรียกว่าการระเบิดจากภายใน เป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล เป็นหลักการประกอบการตัดสินใจและการแสดงพฤติกรรมต่างๆ หลักการสร้างภูมิคุ้มกันนั้นเป็นการที่เราเตรียมการ หรือวางแผนกับความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้สามารถปรับตัวได้ แก้ไขปัญหาได้ ซึ่งเกิดจากกระบวนการคิดพิจารณาในตัวเอง แต่ผู้วิจัยเห็นว่า การสร้างระบบการประกันสังคมนี้ เกิดจากสิ่งภายนอกสร้างขึ้น รัฐบาลกำหนดขึ้นเพื่อช่วยเกษตรกรให้มีภูมิคุ้มกันมากขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปในทางปฏิบัติในระดับบุคคลก็สามารถทำได้ โดยการออมในรูปแบบต่างๆอยู่แล้ว ดังนั้นการประกันสังคมเกษตรกรจึงไม่ตรงตามหลักการสร้างภูมิคุ้มกันโดยตรง แต่เป็นการส่งเสริมจากภายนอก เพื่อให้เกษตรกรมีช่องทางที่จะสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองมากขึ้น

ผู้วิจัยเห็นว่า ขั้นตอนการปฏิบัติ 7 ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ของ สุนัย เศรษฐบุญสร้าง (2550) ที่ได้นำคุณธรรม 4 ประการ ตามพระบรมราโชวาทมาประยุกต์เข้าไปด้วย ใน 4 ขั้นตอนแรกนั้น เป็นเหมือนแนวทางการแก้ปัญหาทั่วไป คือ เริ่มจากการจับประเด็นปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา กำหนดขอบเขตเป้าหมาย และทำแผนปฏิบัติ และได้นำคุณธรรม 4 ประการต่อท้ายตั้งแต่ข้อที่ 4 ถึง 7 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามียุทธศาสตร์ที่ไม่เหมือนเป็นขั้นตอน แต่เหมือนเป็นสิ่งที่ควรคำนึงหรือหลักการมากกว่า โดยเฉพาะข้อที่ 6 และ 7 คือความอดทน อดกลั้น อดออม และการละวาง ความซื่อสัตย์สุจริต คำว่า “ขั้นตอน” ควรมียุทธศาสตร์ที่ต่อเนื่องกันไปทีละลำดับ เมื่อผ่านขั้นนี้แล้วจึงจะมีขั้นต่อไปได้ แต่ความอดทน อดกลั้น และการละวางความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคุณธรรมที่ควรจะมีติดที่อยู่เสมอ และนำไปประพฤติดำเนินปฏิบัติในทุกขั้นตอน